

PN 72

LUCEAFĂRUL

Anul VII Nr. 7.

Sibiu, 1 Aprilie 1908.

SUMARUL.

Oct. Goga	Căntecele mele (poezie).	Ecaterina Piliș	Povești (poezie.)
Ioan Adam	Constanța pitorească.	Maria Cunțan	Cel dintâia bolnav.
M. Sadoveanu	Faceri de bine.	Cronică:	Răspuns dlui Iorga. Congresul presei noastre. Calendarul la Tolstoi. Din Germania.
Maria Cunțan	Cântec (poezie.)		Știri. — Poșta Redacției.
Maria Cunțan	Unui artist (poezie).		
G. Murnu	Monamente antice din Roma.		
	Câmpul lui Marte.		

Ilustrațiuni: Vederi din Roma.

ABONAMENT:

Austro-Ungaria:

1 an	12 cor.	Ed. de lux	20 cor.
6 luni	6 „	„ „ „	10 „

Ediția pentru preoți, învățători și studenți: 1 an 7 cor.

România și în Străinătate:

1 an	16 cor.	Ed. de lux	25 cor.
6 luni	8 „	„ „ „	13 „

Ediția pentru preoți, învățători și studenți: 1 an 12 Cor.

Reclamațiile sunt a se face în curs de 15 zile după apariția fiecărui număr. Pentru orice schimbare de adresă se vor trimite 20 bani în mărci postale.

Abonamentele, plătite înainte, sunt a se trimite la adresa:

Adm. rev. „Luceafărul“, Sibiu (Nagyszeben).

Scoarțe pentru Luceafărul

orice an cor. 2.—.

Colecțiile „Luceafărul“ complete.

Legătură elegantă în pinză.

Anul I, epuizat.	
Anul II, (1903)	40 cor.
Anul III, (1904)	30 „
Anul IV, (1905)	40 „
Anul V, (1906) Ed. simplă	16 „
Anul V, (1906) Ed. de lux	25 „
Anul VI, (1907) Ed. simplă	16 „
Anul VI, (1907) Ed. de lux	25 „
Toate colecțiile împreună ed. simplă C 130; ed. lux C. 145.	

Colecții incomplete.

Sem. II, 1903, (nrele 9—23)	3 cor.
Sem. II, 1904, (nrele 11—24)	3 „
Sem. II, 1905, (nrele 11—24)	3 „

Cumpărăm „Luceafărul“.

Anul I, (1902), complet sau numerele: 2, 3, 6, 8, 9, 10. (În deosebi nrele 3 și 9—10.)
Anul II, (1903), 2, 4, 7 și 24.
Anul III, (1904), 2 și 5.
Anul IV, (1905), 1, 2, 4, 6, 8 și 10.

A se adresa administrației noastre.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ ILUSTRATĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ. APARE DE DOUĂORI PE LUNĂ

sab îngrijirea unui comitet de redacție.

Colaboratori: I. Adam, I. Agârbiceanu, Z. Bârsan, G. Bogdan-Duică, Dr. I. Borcia, Dr. T. Brediceanu, I. Ciocârlan, V. Cioflec, Al. Ciura, Maria Cunțan, I. Duma, Elena Farago-Fatma, O. Goga, Dr. I. Lupaș, Dr. G. Murnu, H. P. Petrescu, Ecaterina Pitiș, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, M. Simionescu-Râmniceanu, I. U. Soricu.

Orice reproducere, fără indicarea izvorului, este oprită.

Cântecele mele.

Eu vă chem din visuri,
Vă cobor din stele,
Vă alint în taină,
Cântecele mele,
Ca 'ntr'un cuib, v'adorm în suflet, cântecele mele!

Ciripiți acolo,
Păsăruici golașe,
Ciripiți și creșteți
Ca copilu 'n fașe
Plângeți și zîmbiți la sânu-mi, ca copilu 'n fașe.

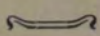
Pe de-asupra voastră
Împletesc cunună,
Razele de soare,
Razele de lună,
Câte nu vă spun șirete razele de lună?

Într'o zi vă 'nșală
Zărilor albastre,
Vă despart de mine
Aripile voastre —
Cine-mi poate spune drumul aripilor voastre ?

Rătăciți departe
Paseri călătoare,
Nu vă știe cuibul —
Îl mai știți voi oare?
Pribegind în lumea largă, mă mai știți voi oare?

Bate 'n streșini ploaia,
Cuibul vechiu vă chiamă,
Părăsit și singur
Cuibul se destramă,
Fără ciripitul vostru, cuibul se destramă.

Octavian Goga.

22 OCT 2019

Constanța pitorească.

I.

Geamiile.

Lumina aprinsă a soarelui, care plutește incropită peste Constanța, se vede de departe străpunsă, ca de niște sulți gigantice, de turlele geamiilor răslețe. Insemnările acestea mistice, care punctează orizontul ca niște ghimpi enormi, te duc cu mintea departe în trecut, când credința aceasta străină, amenință lumina creștinismului, ca împunsătură de sulți. Minaretele de piatră, sprintene și rotunde, se înalță subțiri și albe, de deasupra geamiilor greoaie și joase. Sus se încing cu ceardacuri înguste și se acopăr cu turle țuguiate și verzi, ca cu niște chivere. În vârfulurile lor, deasupra de tot, se încearcă par'că să scânteie semiluna în dogoarea arșiței.

Seara, după ce atmosfera se mai potolește din aprinderea soarelui, turlele geamiilor se desenează pe orizont în linii mai închise, ca niște țape împrăstiate și afumate, în care a expirat gloria credincioșilor. În vremea aceasta cuprinsul răcorit se umple de strigăte boeite, venite de prin cerdacurile minaretelor.

— Alah ekber... Alah ekber... (Dumnezeu e mare, Dumnezeu e mare). Și Hogii bătrâni și tineri, îmbrăcați în antere negre și legați în jurul fesurilor cu sarăcuri albe, se învârtesc cu mersul lor oriental în jurul minaretelor. Ținându-și palmele deschise la urechi, umplu cuprinsul cu rugăciunile lor plânse trăgănat, strigând în cele patru părți ale lumii:

— Alem fenâ... Hayé alel felah... (Lume rea, ticăloasă... Numai în deșteptare e mântuirea ta!...)

Pe constanțenii vechi, nu-i mai impresionează toate acestea, pentru că s'au obișnuit cu spectacolul, dar pe străinii veniți de pe aiurea, îi oprește în loc solemnitatea acestor rugăciuni.

Între alte curiozități dela Constanța e și vizitarea geamiilor mai principale. Aceste locașuri sfinte sunt deschise în toate zilele și străinii pot să le vadă cu învoirea hogilor. Trebuie să privească însă totul numai din prag, căci înlăuntru nu se poate intra decât descălțat și creștinii sunt cam greoi și stingheriți la această operațiune. Când se întâmplă ca geamia să fie

goală de credincioși, te impresionează mult muenia mohorâtă și rece a interiorului, așa că ai simțirea că privești la niște cosciuge, din pragul unui cavou deschis. Vinerea însă, când e ziua lor de sărbătoare, vezi cărdurile de musulmani curvioși și curați, cum se îndreaptă înspre geamii. La ușă își lasă cu toții papucii tăiați anume ca să se descalțe ușor și rămân numai în ciorapi; intră apoi în geamie. Înlăuntru, aștern jos batiste scumpe și s'așează turcește cu evlavie.

Femeile nu pot intra în geamii, ca și când ar fi considerate nevrednice de mila lui Alah, așa că numai bărbații se roagă.

Din semeția și înfruntarea acestor credincioși, n'a mai rămas decât umile tradițiuni de formă, căci aprinderea de altădată, s'a stins ca o amintire îndepărtată. Femeile lor se strecoară acum pe străzile orașului, ca niște arătări triste, cu hainele lor închise, pe care le umflă vântul din mers. Bărbații, aduși de spete și greoi, cu capetele legate în cealmale enorme, umblă posomoriti și învinși, de par'că ar trăi în captivitate.

Și când hogii inspirați, strigă prelung din minaretele geamiilor: Alah ekber... Alah ekber... musulmanii trec agale, abătuți și sceptici, ca niște prizonieri care au pierdut credința în vre-o putere de salvare...

În mijlocul vieții nouă, care năvălește din toate părțile și schimbă orașul vechiu, minaretele subțiri și albe, își fac loc sfioase, prin îngrămădirea de clădiri, ca niște vrejuri plâpânde care cresc din umbră.

II.

Pe bulevard.

Prilejul de întâlnire și apropiere pentru vizitatorii strănși vara la Constanța din toată lumea, e primblarea pe bulevard. Nu s'ar înțelege de altfel sezonul fără această mare expoziție de tualete și fără încrucișarea tinerilor eleganți și curtezani, care cuceresc și se lasă... cucerii. Pe bulevard debutează și tinerile vlăstare ale pensioanelor cu conversațiunea franceză și fa-soanele de domnișoare, în admirațiunea mamelor victorioase și a părinților care nu le pricep vorba.

De cum se răcorește cuprinsul, în revărsarea sărei proaspete, vezi cum toate străzile orașului încep să roiască de grupuri foșnitoare de femei

și copii, care se lasă la vale, duse din urmă de bărbații mai greoi și prinși în discuții. Și-rurile acestea apucă, ca niște riuri sorbite, în spre bulevard, care atrage și înghite toată această viață și bucurie.

După ce treci pe lângă frumosul palat al răposatului prinț Gr. Sturza, ți se deschide deodată înainte, toată perspectiva mării imense, în care se prinde ca pe un fond de feerie, farul și clădirea trainică a hotelului Carol. Dar hotelul rămâne tot mai la stânga și treci la urmă și farul, până când privirea desorbită cu totul, s'afundă lacomă și setoasă în orizontul deschis, amestecat departe cu marea. Din larg te 'nvăluie o boare înviorătoare, care te ia par'că de subsuori ca 'ntr'o legănare, gata să-ți facă vânt în valuri. Bulevardul lărgit se 'ndoaie în tot lungul mării, ca un ceardac deschis, unde se primenesc șiruri de lume liberă și fericită, care vorbește de toate și se lasă covârșită de măreția mării. Lumea care oboșește se oprește la răstimpuri pe băncile înșirate pe delături, sau pe malul mării. Unii rămân duși pe marginea aleei și cântă în zare la apa mișcată în unde mari. Boarea din larg vine tot mai răcorită, până ajunge vânt pătrunzător. Dela pavilionul de sus al bulevardului, zboară aripe rupte de armonie, din cântecele famfarei militare, care concertează în plin aer. În tot amestecul acesta de muzică și adieri de mare, domnește chicotitul și vorba împestrită ce se ridică din valurile de plimbători. Mulțimea se încrucișează și se îndepărtează, în unde de uitare și fericire.

Dar nu în forfotul acesta de lume gălăgioasă și înghesuită, se poate gustă toată voluptatea mării deschise și adulmecarea zărei cufundate 'n valuri. Lumea aceasta, care se îngămădește aici cu atâta îndărătnicie, la anumite ore, pentru ca să se poută strânge mai la un loc, s'ar pareă că vine mai mult la un masaj de contact, decât să admire frumșetea mării. Cine vrea să înțeleagă minunile și să vadă puterea de covârșire a elementelor, vine pe bulevard dimineața, când nu sunt decât curioși răsleți și trecători mânați de treburi. Atunci prispa uriașă a bulevardului e goală de lume și visătorul neturburat se primblă prin bătaia soarelui și caută la nemărginirea de ape. Valurile domoale se trag la mal întinse și pescăesc de stânci, ca niște unde de albușuri

bătute. Clătinaarea ușoară a apei se taie de vintrelele albe ale bărcilor, care primblă în îndepărtări pe oaspeții veniți de aiurea. Stăvilarele înalte ale portului, opresc vederea mișcărei de după ele, ca zidurile uriașe ale unei cetăți apărute. Peste coama de granit nu se arată decât vârfulurile catargelor și rotogoale de fum, ridicate de prin coșurile vapoarelor ascunse.

Soarele de sus aprinde oglinda mării, care se mișcă ca într'o respirație de odihnă și împăcare. Pe aria albastră din larg, s'așterne înspre mal o părție de scânteere și lumină, din sfărâmurile razelor săgetate de soare.

III.

La cazin.

Una din atracțiunile care strânge cea mai multă lume la un loc, e cazinul. Primăria are grije din timp, să nămiască pentru sezon una din cele mai renumite orchestre din țară, care să cânte în lunile Iulie și August, pe terasa cazinului, între orele 5—7 și 8—12, seara. Pentru a lua parte la aceste concertे zilnice, vizitatorii plătesc o anumită taxă, pe care o fixează mai înainte consiliul comunal. În serile liniștite, cele două terase ale vechiului cazin, se umplu de lume aleasă, care și ia gustările afară, în fața mării ascunse în noapte și ascultă armoniile amăgitoare ale orchestrei. În vremea aceasta valurile ușoare bat jos la mal și se înecă gălgâind prin scorburile stâncilor.

Cazinul vechiu e făcut numai din lemn și așezat pe tarăși puternici, pe marginea bulevardului. În salonul acela improvizat s'au bucurat și au petrecut la baluri, multe rânduri de sezoniști, strânși acolo din toate colțurile țării și din toate părțile lumii. Azi însă, se pare că cerințele au ajuns mai pretențioase și lumea privește cu milă bătrâna baracă, care a ocrotit atâtea întâlniri și extazuri. Primăria s'a gândit atunci la o schimbare îndrăzneată, potrivit și sborului pe care l-a luat orașul și a hotărât să facă un cazin cu toate înlesnirile moderne de petrecere. Noua clădire, trecută prin o mulțime de prefaceri, din cauza capriciilor politice, a ajuns în sfârșit, să se înalte sprintenă și trufașă, pe prispa măreată a umplătorei de pe bulevard.

În noul cazin va fi o splendidă terasă dina-intea mării, încunjurată de toate podoabele sculptate în lemn, cu o admirabilă extradă pentru

orhestrele viitoare. Cazinul va avea și o frumoasă sală de teatru pentru artiștii de vară și pentru concerte.

La Constanța, pe lângă toate celelalte mijloace de distracție și petrecere, se mai organizează și baluri atât pentru maturi, cât și pentru copii, care au loc în salonul parchetat al cazinului.

Mulțimea celor care obosesc primblându-se pe bulevard și pe malul nou al mării, se abate pe urmă și pe terasa cazinului, unde își iau răcoritorul și se odihnesc ascultând muzica.

Ochii celor de pe la mese se impart între oaspeții care se primenesc continuu și întinsul mării nestrăbătute.

Noaptea cade tot mai grea și mai rece, încând cuprinsul umed. Zăgazul portului nu se mai ghicește din umbrele lăsate, decât după bufniturile valurilor oprite. Farurile din radă au luminile paianjenite, de crezi că sunt învălitate în zăbrance de doliu.

Orizontul plin de întunec, înfruntă privirile ca un codru nestrăbătut. În apăsarea aceasta oarbă, care încinge și sugrumă tot încunjurul, numai farul dela Tuzla, mai puternic, săgetează la răstimpuri noaptea de par'că ar amenința besna, cu împunsătura unui pumnal de foc.

Ioan Adam.

Faceri de bine.

(Sfârșit.)

III.

Iarna întreagă, jupâneasa Marghioala a ieșit des de dimineață cu panerele ei pline de mere și s'a întors seara. Uneori suia și peste zi în deal, ca să-și mai inoiască marfa. Asta se întâmplă în zilele de sărbătoare. Umblă încet, fără zguduirii, se opreă în locuri știute și-și așteaptă mușterii. Dacă spulberă vântul, se dedea la un dos. Eră tare, răbdă toate; de multă vreme se obișnuise și cu vreme bună și cu vreme rea. Târgoveții o priveau cum sta neclintită, cu cântarul și cu panerele la picioare și și-o arătau din ochi: »Iaca, soacra lui Andronescu« ... Unii vorbesc cu oarecare ironie în glas: »Eu nu înțeleg, bre omule, de ce mai umblă așa... tot strânge, strânge gologan după gologan... Par'că nu-i mai ajunge... Am auzit că-i grozav de zgârcită... Care, la vârsta ei, ar mai sta așa în vânt și 'n sloată ziua întreagă? ...

Bătrâna înțelegea privirile; auzise de mulțori și vorbele. Nu zicea nimic. Viața nu și-ar fi schimbat-o pentru nimic în lume. Eră singură, și ar fi murit în pustiu al căsuței din deal, dacă nu s'ar fi îndeletnicit cu ceva. Așa apucase din tinerețe, așa voia să moară. Iar banii, de și-i știă strânge, nu-i foloseau să ducă o viață mai din belșug. Rămăsese tot la traiul de altădată foarte cumpănit și foarte simplu.

Iar în iarna aceasta, ducând panerele pline și umblând pe ulițele târgului, par'că eră mai slabă decât altădată și 'n ochi îi plutea o mahnire

mare, ca 'n apropierea unei stângeri. Deși în sufletul ei eră hotărîtă, deși se încăpățina să-și îndeplinească voia până la sfârșit și să întrebuinteze banii de ea muncii așa cum înțelegea, — totuși frica îi rodea inima. Și, dimineața și seara, i se strecurau fiori de câteori auzeă peste zăplaz, în cerdacul casei ei, pașii lui Andronescu, rari și îndesați, ori glasul lui de bas.

Și într'un rând, într'o Duminică dela începutul primăverii, tresări pe neașteptate. Se gătea să se ducă la liturghie, — și nici băgase de seamă mișcarea uliței și a ogrăzii. De douăori se întunecă fereastra odăiței. Simți în stânga o căldură iute, pe când clampa veche sună, zguduită de o mână cunoscută. Se trase repede în fundul încăperii, sub icoane, și se așeză, așa cum eră, gata de plecare.

Andronescu întră întâiu și deodată își pironi ochii asupra bătrânei. Aglaia închise ușa, apoi ieși în lumină, cu părul înfoiat și drotat în jurul obrazilor plini, palizi. Eră sprintenă încă, deși se îngrășase; aveă mișcări iuți, și ochii căprii scânteiau neliniștiți. Bătrâna o privea cu oarecare luare-aminte. N'o văzuse de mult, ș'acuma i se părea mai plină nepoată-sa, cu bărbia crescută, cu nasul micșorat între obrazii pudrați tare. Capotul roș cădea în falduri în juru-i; par'că o făcea mai 'naltă, mai mare decât Andronescu.

— Poate vin să se împace... se gândi jupâneasa Marghioala.

Bărbatul își cufundă mâinile în buzunările

pantolonilor și începù să rânjească, cum îi erà obiceiul Bătrâna simți adierea fricei.

— Va să zică — începù el deodată — nunta ceaia tot ai făcut-o... Ș'acù plănuiesti altele... Acù plănuiesti două... Va se zică, nu ne-am înțeles noi bine...

— De asta ați venit la mine? întrebă bătrâna fără să se clintească dela locul ei.

Andronescu se întoarse spre nevastă-sa:

— Auzi? tu ce zici?

— Eu ce să zic? vorbi tare și subțire Aglaia, și-și răsfrânse cu dispreț buza de jos. Par'că am cu cine vorbi? Nu i-am bătut capul de atâteaori? — Se întoarse spre bătrână. — Nu ți-am bătut capul de atâteaori? Nu mai umblă să împraștii banii la străini; lasă-te și de obiceiul ăsta: tot cu panerele și cu vânzarea... Acù sunteru și noi oamenii în rând cu lumea, și ne faci de răs...

Ochii bătrânei se înăspriră, pe când inima i se strângea în piept.

— Aglăiță... zise ea blând. Erai săraca când te-am adus... Te-am crescut cu dragoste... Te-am înzestrat... Asta-i răsplata ta?...

— Iar începi cu fleacurile cele vechi! vorbi repede, deodată întărâtată, Aglaia. Una, două, începi...

— Apoi cum nu? cuvântă cu răsul ciudat Andronescu. Se poate altfel? Trebuie să ne puie dumneaei opinca 'n nas!

— Nu mai spun nimica! oftă bătrâna. Dacă n'ati venit cu gânduri bune, tac. Eu azi am a mă duce la biserică și vreau să fiu cu sufletul liniștit...

Aglaia zise scurt, înțepat:

— Dacă te duci dumneata la biserică, atunci ea nu ne ducem noi...

O vreme rămaseră privindu-se în tăcere. Jupâneasa Marghioala simțea cum o câștigă amărăciunea de viață. Bărbatul vorbi cu liniște:

— Am venit, să ajungem la o înțelegere.

Bătrâna nu răspunse.

— Iaca, am adus-o și pe Aglaia, să fie și ea de față. Și ea zice ca și mine. Să nu mai faci risipă în banul nostru... Banul care-l cheltuești e al nostru ș'al copiilor noștri... Să-ți cauți de treabă și să nu te mai porți dușmănește cu noi... Vezi-ți de bătrânețe, ai cu ce trăi, și lasă pe străini într'a lor...

Vorbele nu erau prea întărătate. Dar bătrâna

se uită la ochii celor doi: și vedeă în umbra sprâncenelor cumplita flacăară a răutății. Nici un pic de milă nu erà pentru dânsa în ființele care veneau s'o amenințe, să-i ceară silnic banii greu munciiți. Deodată simți că se înăbuși de amar, și închise o clipă ochii. Apoi vorbi limpede, cu cuvinte suflata ca de un vânt lăuntric:

— Iar ați venit să mă înfricoșați?... Ce aveți cu mine?... V'am miluit, s'a sfârșit... Acù nu mai aveți nimica cu mine. Am să fac cu paralele mele ce vreau... De ani de zile vă uitați la mine cu ură... N'am odihnă; n'am pace să înghit o bucătică de pâne de răul vostru... Intr'una vă umblă ochii după mine... ochi flămânzi... Nu vă mai săturați... Ce vreți?... Dați-mi pace; lăsați-mă în plata lui Dumnezeu...

Se oprì. Aglaia tresărise, cu o privire veninoasă, cu glas șuierător:

— Așa? să te lăsăm în pace? Sunt fata ta, m'ai înfiat, dai la străini de pomană dreptul meu și eu să te las?... Cât m'ai chinuit pân' ce m'am măritat? ș'acù dai parale străinilor?...

— Stăi, stăi... zise Andronescu, gros... Noi venisem pentru împăcare... Stați... Nici o vorbă... Numai eu am de spus ceva... Dacă-i vorba pe așa, apoi am eu de spus ceva... Iaca ce-i: eu sunt un om care mi-am făcut planurile mele... Eu n'am luat așa, degeaba, pe Aglaia... Vorba a fost că la urmă tot noi moștenim... Așa-i ori nu?

— Auzi? auzi? strigă Aglaia. Ascultă și înțelege. Din pricina ta, că nu înțelegi, la noi în casă e numai huiet!... Una-două: paralele babei! N'am eu zi lăsată dela Dumnezeu liniștită, din pricina asta...

— Ho, țară! Foarte bine, așa-i... cuvântă cu liniște bărbatul. Așa-i... La urma urmei e și dreptul nostru... Eu îți spun așa, pentru cea din urmă oară: să cauți să-ți vări mințile în cap — căci altfel se întâmplă poznă mare...

— Are să vă bată Dumnezeu! izbucni deodată bătrâna. Ieșiți afară, nemernicilor!

— Cum ai zis?

— Ticăloaso! ticăloaso! strigă Jupâneasa Marghioala. Te-am crescut și te-am înzestrat, te-am scos din sărăcie, ș'acù îmi vrei moartea! Ieșiți! Am să dau tot la sârmani, tot am să dau, nu vreau să vă mai știu... Pieriți din ochii mei!...

Aglaia se repezise, cu ochii arși deodată de o mânie sălbatică. Andronescu o izbi la o parte

și ieși el înaintea bătrânei, se plecă asupra ei scrișnind:

— Taci din gură! să taci din gură! că te vâr în fundul pământului!

Bătrâna închise ochii și tăcù. Obrazul îi rămase neclintit.

— Haidem!... zise omul. Și ieșiră, el întâiu și, femeia după dânsul.

Trecură prin ogradă, deschiseră porțița care legă gospodăriile, și intrară unul după altul în casa lor, casa de zestre. Copiii făceau larmă, de nu s'auzeă nici în cer, nici pe pământ.

Andronescu începù să răcnească:

— Tăceți din gură! Tăceți din gură, diavolilor, că vă ia mama dracului! Ai văzut? zise el, întorcându-se cătră Aglaia. Ai văzut ce-ai făcut? Dacă ești proastă...

— Ce face? da' cum să vorbească? Da' ce vrei să-i spun?

— Mă rog, eu nu știu... Eu văd că tu-ți dai în petec... Cât am vrut eu să te mai cioplesc, degeaba!... Tot așa ai rămas... Odată, cu gura... Iar am să-ți moi ciolanele...

— Apoi așa am ajuns, de râde lumea de noi... vorbi Aglaia cu ochii aprinși. M'ai bătut, m'ai asuprit... Dacă ești din neam de haidăi, ce să-ți faci?... Am avut eu o zi bună?... Incaltea de-ar muri și baba... poate s'ar sfârși discordia...

— Hai-hai! neam de haidăi! Nu-ți tace gura, bestia dracului! Eu te-am scos și te-am pus în rând cu lumea! Și dacă mă țiu de babă, tot pentru binele tău mă țiu...

Din căsuța ei, prin ușa deschisă, jupâneasa Marghioala auzeă larma de glasuri. Știa ea de multă vreme, iarăși, ce viață duce Aglaia cu bărbatu-său. Sfezi și lacrimi; din când în când veneau până la dânsa și până la alți vecini țipete sfâșietoare.

— E neam prost... s'a sfârșit... șopti bătrâna cu durere.

Iar Aglaia s'a ticăloșit și s'a înrăutățit. Ea știe că trebuie să aibă bărbat, da' n'colo n'are o undă de gragoste pentru nimeni. »Ah! oftă jupâneasa Marghioala; mai bine o lăsam acolo, în satul ei!... Și peste zăplaz deodată porni un țipet sfâșietor, iute înăbușit. Apoi într'un târziu copiii începură să chiuie ca mușcați de ceva. Li dădea Aglaia afară, smâncindu-i, târându-i și plesnindu-i.

— Mare ticăloșie! gândi bătrâna. Toate din pricina paralelor mele... Lacom și ticălos om... Într'o noapte e'n stare să mă stringă de gât...

IV.

Nicolae Andronescu ținea să fie funcționar, ca să-i zică toată mahalaua: »Cucoane Nicolae, ce mai veste pe la primărie?«... Dar altfel ce putea alege din leafa lui? Abia-i ajungea pentru cinstea obișnuită pe care și o făcea singur, în fiecare seară, la crâșmă la Vădana... Dacă se însurase și luase pe »nepoata merăriței«, apoi voia să înțeleagă ceva. Zestrea luată în argint se scursese încet-încet, ș'acuma-i părea cumplit de mult până la moartea babei.

C'o mânie de sălbatic, de om întunecat la minte, vedeă cum se părduește banii, cum se duc la »străini«, pe când el trebuia să se îndatoreze și să plătească dobânzi. Nu înțelegea decât un lucru, de mult; că banii se duc! Suferea el, trebuia să sufere și Aglaia. La amândoi li se amărau sufletele — amândoi se uitau cu ochi înveninați spre casa bătrânei. De acolo venea toată ticăloșia vieții lor!

Și lupta creștea între dânsii și bătrână. Dela o privire aspră ajunseră la o vorbă de vrajbă; ș'acuma Andronescu știa că pe bătrână o poate, în fiecare seară, când va vrea, vâri în toate boalele. Intorcându-se dela cărșma Vadanei, o bucată de drum se gândea la fata cea mare, la Ovreica cea sprâncenată cu buzele roșii ca fraga, și zimbea în ameteala-i ușoară... »A dracului Revecă! se lasă numai pișcată!... Totdeauna ieșea Andronescu înfierbântat dela crâșma Vadanei; și 'n fiecare seară se întorcea, — se ducea întins acolo, ca un cal la grăunțele lui. Când ajungea în deal, aproape de casă, își aducea aminte de jupâneasa Marghioala. Iuțea pasul; și 'n drum, înaintea căsuței joase, se oprea. Se gândea: acū ar putea să între, să mai bage o leacă de draci în babă! La urma urmei este ș'o leacă de ambiție la mijloc. Adecă n'o poate sili pe baba dracului să facă așa cum vrea el? Stătea la indoială. Uneori intră. De cele mai multeori se mișcă înainte, tropăia tare prin cerdac, și, când intră în odaia unde-l aștepta Aglaia, trântea ușa și-și întunecă privirile.

— Pe unde ai mai întârziat? îl întrebă nevasta Socoți că eu nu știu pe unde-ți stelesc ochii?

— Cum? Treaba mea! Am fost la afacerile mele. Mai păzește-ți gura. Eu nu știu multe. Eu, când m'oiu mânia, îți fac măselele grăunțe! Cât sunt de amărit numai eu știu, și de năcăjit!

Din pricina babei am rămas dator! N'ai să ai tu liniște cu mine din pricina babei!

Aglaiă tăcea; i se aprindea mânia veche în suflet și se gândea cu ură la mătușă-sa Marghioala. Vorbea cu jumătate de glas, cu obidă: »Am auzit că iar are de gând să deie două sute de lei ș'o juncă... Andronescu scotea un: Hm! de amenințare și obrazul i se întindea în rânjitu-i de răutate.

Așa, îndârjite, ajunseră lucrurile în primăvară. Și 'ntr'o Duminică, în singura-i zi de odihnă, jupâneasa Marghioala se întoarse cu târguieli acasă. Luase cumasă de rochie pentru un botez și un val de pânză, luminare, flori și toate cele trebuitoare pentru o creștinească facere de bine. Desfăcî pachetele, le rânduî frumos pe un colț de divan, după aceea începî să-și pregătească mâncarea. Din când în când se apropiă de fereastra deschisă, privea spre vecini prin lumina aurie a asfințitului și trăgea cu urechea. Zarvă de ceartă ajungea până la dânsa. Ascuțit și sfâșietor se înălță glasul Aglaiei; iar din când în când, în răstimpuri, un bombănit greu își făcea loc, și glasul ascuțit tăcea.

— Se sfădesc... șopti bătrâna.

Mâncă tăcută, cu inima îndoită, ea totdeauna. Apoi, dupăce strânse tacămurile și le spălă, se așeză în prag în inserarea caldă. Eră în săptămâna luminată și livezile pline de flori trișteau adieri de mirezme. Bondari treceau prin întunecimea ușoară. Treceau ca pe o linie neagră, și, în urmă-le, par'că rămânea un fir nevăzut, care vibra melodios.

În tăcere, auzi deodată tropăiri în cerdacul din față. Știa cine o pândeste. Ridică ochii. Andronescu se uită la ea cu gura întredeschisă. Par'că-i luceau ochii prin seara fumurie. Ea îi privi neclintită. Apoi deodată tresări la glasul lui.

— Jupâneasă Marghioală! Așa-i că iar te-ai apucat să creștinezi un suflet... Acū de botezat botezi, da' de cununat pe cine mai cununi?...

Bătrâna tăcu. Inima prinse a-i bate cu durere, pe când Andronescu o privea cu stăruință, rânjind. Nu se clinti dela locul ei, din prag.

— Nu răspunzi? ha? Pe cine mai înzestrezî? Pe ce venetică?

Însărarea crește și o jale aspră cucereă sufletul jupănesei Marghioala. Știa că dușmanul ei o privește cu mânie și închise pleoapele. Tăcere domni deodată în toată împrejurimea, peste case

și livezi, și o muzică lînă începî să cânte undeva. Eră o melodie lămurită de depărtare. Numai sunetele moi și dulci ajungeau prin limpezimea nopții și cădeau peste bătrâna neclintită, o atingeau par'că, o mângăiau, și deșteptau plângeri în suflet, care nu puteau izvorî printre pleoape, în lacrimi de ușurare. Amintiri se grămădeau încă odată și se împietreau ca 'n icoane veșnice. I se părea bătrânei că deodată are dinainte-i întreaga suferință strecurată în toată ființa ei zi cu zi, lună cu lună, an cu an. Și nu se putea clinti din locul ei, par'că o apăsă o stâncă. Și într'un vis chinuit văzî toată grija ei pentru copila adusă dela țară, toată dragostea, toată nădejdea. Și nu înțelegea schimbarea care se făcuse. Alta eră »cucoana Aglaia« acum: mare, plină, cu o privire neliniștită, cu un glas ascuțit; eră o ființă străină și dușmană, cum n'ar fi putut ajunge de bunăseamă, dacă rămânea în liniștea ei, acolo, pe malul Siretului. Dar Andronescu de unde a ieșit? De unde s'a ascuțit atâta răutate în băiatul lui Andron? Ieri eră un băiețel sfios și umilit, nici prost, nici deștept, cum se cuvine să fie un fecior de neam nu tocmai bun. Ș'acuma cum de-a ajuns de nu-și vede părinții, de-și alungă frații, de-i e rușine de soacră-sa, care a dat zestrea, care l-a înfilit, care l-a ajutat să se ridice între »ciocoi« țargului? Într'adevăr, poate am făcut o faptă rea... se gândi cu inima strânsă bătrâna. I-am adunat ca să se certe în toată ziua, ca el să-i rupă din când în când ciolanele și ea să-l blastăme... Murmură cu glas stins: »Cumplită fiară e omul câteodată!... și deschise ochii.

Eră intunec des în juru-i. Vânt lin pornise și sună în livezi. Eră târziu și-și simțea trudite mădularele. Se ridică cu greutate, gemând. Intră în casă, aprinse lampa. Trase perdelele, după aceea se pregătî să închidă ușa. Atunci când întinse mână, răsări: par'că avî un sughiț năprasnic. Neculai Andronescu umplî deodată cadrul ușei, cu ochii lucitori, cumpănindu-se ușor.

— Stăi, zise el rânjind. Nu închide ușa. Stăi. Și întinse mâinile, par'că făcea semn de liniște. Pss... Stăi, încet, domol... Am chef să stau o leacă de vorbă...

Bătrâna se trase încet, cu ochii înfricoșați, sub icoane, la locul ei obișnuit. Se așeză pe divanul curat, își încrucișă mâinile în poală și nu rosti nici un cuvânt.

Andronescu închise ușa; apoi își cufundă mâinile în buzunări, răsfrângându-și în lături poalele paltonului. Își scoase pieptul înainte:

— Eu sunt! ce te uiți așa la mine? Am văzut că mă aștepti... M'am dus ș'am băut o litră de vin și m'am întors îndată... Acum am eu gust să stăm de vorbă...

Jupâneasa Marghioala tăcea.

— Ziua nu putem sta de vorbă... Nu-mi dă mâna... Mie-mi zice toată lumea «cucoane»... Tu ești numai o babă, o merăriță...

Porni într'un răs foarte vesel. Apoi se opri.

— De ce taci? Asta nu-mi place. Am venit să ne înțelegem. De mult voiam eu să ne înțelegem... Tot ți-am spus: lasă dracului nunțile! Nu mai înzestră nici o calică! N'ai vrut să m'ascuți... Ha? N'ai vrut să m'ascuți...

Bătrâna privea neclintită, fără de nici o vorbă.

— Eee! Apoi dacă taci, să știi că mă supăr... Ți-am spus eu de multeori c'am să mă supăr... Întău vreau să-ți spun că așa aveă nevoie de o leacă de parale... Așa ne-a fost vorba... Iar taci?..

Buzele bătrânei aveau un fior ușor. În ochi se grămădi ca o negură caldă. Dar hotărîrea să tacă până la sfârșit îi venise deodată, și o îndeplinea cu încăpăținare.

Omul ridică glasul.

— Taci?

Bătrâna nu răspunse. Andronescu răsufli odată adânc.

— Va să zică nu răspunzi!..

Jupâneasa Marghioala cliplă odată din ochi; par'că eră sătulă și de viață și de tot.

Andronescu prinse a râde. Se apropiă; întinse brațele și o apucă strâns de mâni. O trase spre el. Jupâneasa Marghioala se zmcuci, se încordă și-și strânse puterile. Cu o silință desperată rezezi în mijlocul odăii pe Andronescu. Apoi se așeză iar pe lăit, suflând ostenită.

— Apoi dacă ți-i vorba așa, stăi tu!

Și deodată bărbatul se rezezi asupra bătrânei, cu pumnii. Ea gemea încet, căută să-și acopere fața cu brațele, încercă să tragă macatul pe ea, se prăvăli jos de pe pat, se târi într'un unghiu, se ghemui tremurând cu spaimă ca să intre sub pat; dar omul o ajungea cu pumnii, o izbea cu călcăile, icnind la fiecare lovitură. O bătă multă vreme.

— Asta-i socoteala cea veche, calul dracului!

— zise el după aceea, și se îndreptă gâfâind. Îți place? Mai dai de pomană? Mai faci zestre la calici? Mai botezi? Mai risipești paralele de sufletul dracului? ha?

Bătrâna tremură. Își așeză, cum stă căzută jos, părul cărunț sub casincă. Lacrimi și sânge curgeau laolaltă și cădeau amestecate pe dușameana curată. Se sculă apoi încet, și șovăi ametită.

— Nici acum nu răspunzi?..

Ochii bătrânei luceau. Făcū doi pași și se plecă sub ocnitele de sub sobă. Andronescu o urmări.

— Nici acum nu răspunzi?..

Dar bătrâna i se ridică deodată în față, cu fierul de călcat cămeși, în mâna dreaptă. Omul n'avu când se feri. Văzū scânteierea unui fulger. Bătrâna-l pocni în cap cu vârful cel ascuțit. Se risipi deodată, ca sub trăsnet, cu tâmpla sfărâmată.

Bătrâna tremură. Puse fierul la loc. Apoi făcū ocolul trupului căzut. Se aplecă, apucă amândouă picioarele, întră între ele ca între hulube, se încordă și scoase afară trupul. Deschise porțița care despărtea gospodăriile și duse pe mort dincolo.

Întră după aceea în casă, își luă cațaveica și ieși în drum. Apucă la vale spre biserica Înălțării. Când ajunse, îi vâjăia capul. Întrebă în neștiire de părintele Ion. Dar părintele Ion nu eră acasă.

— Să-i spui să se repeadă mâni dimineață până la mine... mâni dimineață... șopti ea slugii. Apoi apucă iar la deal! N'avea în cap nici un gând; par'că i se golise sufletul și de mahniri și de mulțămiri.

Întră în casă, se desbrăcă, își făcū patul, apoi, înaintea candeliei dela icoane, prinse a se ruza. Bătea încet mătăni și șoptea. Într'un târziu tăcū. Și cum se așeză în pat o sleire cumplită o cuprinse. Sta cu ochii în tavan neclintită. Nu putea să miște o mână, un picior; nici buzele nu putea să le tremure. În tăcerea neclintită a odăii poate se gândea la viața ei, poate se gândea la mort, dar pe fața ei nu se răsfrângea nimic din suflet...

Veni a doua zi des de dimineață popa Ion. Afară prinse zarvă, se strânse lume, sosise și poliția; și părintele întră speriat în odaia Jupânesei Marghioala, 'nalt, deșirat, cu ochii bulbucați, răscherându-și cu amândouă mâinile barba cărunță.

— Mare cumpănă! strigă el lăsând ușa de-

schisă. Un val de soare năvăli după el și ajunse până la patul bătrânei.

Părintele Ion se opri uimit.

— Ce ai, jupâneasă Marghioală? Ești bolnavă? ..

Jupâneasa Marghioala sta neclintită, cu fața în sus, cu ochii deschiși.

— Părinte, nu pot să mor... șopti ea. Dă-mi o lumânare... Și întoarse domol ochii spre patul de lângă fereastră.

Preotul aduse lumânarea, lumânarea pregătită pentru botez. Apoi privi cu spaimă la bolnavă.

— Ce ai jupâneasă Marghioală? Ești plină de sânge... Ești bătută? ce ai?

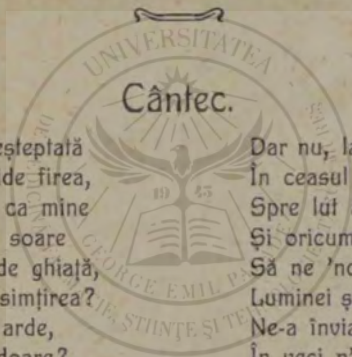
— Sunt fărmată... șopti bătrâna. Aprinde lumânarea, părinte, și iartă-mă... Eu sunt împăcată... Iartă-mă, părinte; eu l-am omorât...

Părintele se înspăimântă pe loc, par'că ar fi văzut o iasmă. Își încălci barba cu mâinile, se prăvăli îndărăt și ieși afară. Acolo porniseră bocete, se auzeau glasuri grele... Oameni năvăliră cu ochi spăimântați. Bătrâna privea deasupra ei, spre icoane, cu lumânarea în mână. Intră și polițaiul, în uniformă.

— Mă rog, cum a fost? strigă el, cu glas tare.

Bătrâna n'auzeă. O dezvăliră femeii, o cercețară. Sângele răzbătuse și se închegase pe perinele albe. Incet-încet oamenii tăcură; și o priveau cum stă neclintită, par'că așteptă ceva. Dar fața bătrânei n'a încremenit decât câtră amiază. Atuncea lumânarea grea a căzut, ochii, au rămas deschiși, învăluți de umbră, și fața s'a înseninat, căci ce fusese zbucium și lacrimi, părăsise îmbrăcăminte de lut.

Mihail Sadoveanu.

Acum când, deșteptată
Din somn, suride firea,
Nu simți și tu ca mine
Cum razele de soare
Topesc coaja de ghiață,
Ce ne 'nvăleă simțirea?
Căldura nu te arde,
Lumina nu te doare?

Dar nu, la ce să 'ntoarcem,
În ceasul învierii,
Spre lăt a noastre inimi...
Și oricum să ne doară
Să ne 'nchinăm luminei
Luminei și... durerii.
Ne-a înviat iubirea,
În veci n'o să mai moară.

Maria Cunțan.

Unui artist.

Nu-mi întinde mâna,
Nu vreau mântuire;
Nu mai am putere,
Să mă urc la stele,
Căci, în destrămare
De 'ncălcite fire,
A săcat izvorul
Cântecelor mele.

S'a trezit în locu-i
Dor de-o fericire,
Supraomenească
Și te vreau de mire;
Am țesut cămașa,
N'are cin' s'o poarte
Ca să-mi dea viață
Visurilor moarte.

Du-te, adu-mi robul
Cel înaripat...
Vreau să-mi văd cu ochii,
Visul ce-am visat.

Maria Cunțan.

Mausoleul lui Adrian în starea de acum, vederea din față.

Campul³ lui Marte.

II.

Panteonul. Bazilica lui Neptun. Ara Pacis Augusti. Porticus Octavia. Teatrul lui Marcellus și a lui Pompeiu. Mausoleul lui August și a lui Adrian.

Cam pe la mijlocul fostului Câmp a lui Marte se înalță cel mai bine păstrat dintre templele antice: Panteonul. Să nu-i judecăm însă vaza de afară numai după starea-i de acum. Despoiat de îmbrăcămintea-i de marmură și de stuc, de bronzul scânteietor al coperișului și de celelalte podoabe, el ni se înfățișează oarecum ca și nefericitul silen Marsias cel jupoiat de zeul Apolon. La acest rău mai pune apoi cufundarea lui de câțiva metri sub solul de astăzi și în sfârșit înghesuiala de clădiri mari ce-l încunjoră și-i i-au par'că puțința să răsunfle, necum să-i dea lărgimea spațiului, care-i trebuie spre a se ivi în toată slava lui. Altfel eră în vechime când Agripa l-a ridicat lângă termele lui, cele dintâi băi publice din Roma, dela cari și acum se văd rămășiți*) în dosul Panteonului. În fața lui se întindea o piață împrejmuită de un portic: la dreapta se vedeau mai târziu termele lui

Neron împresurate și umbrite de o dumbravă deasă; la stânga mai încolo, templul Minervii, al Izidei și Serapis, și din toate părțile fel de fel de zidiri și incinte printre plantații de copaci și fântâni țâșnitoare.

Și cu toate acestea numai a dărmătură nu seamănă Panteonul. E doar bătrân, bătrân ca vremea — de aproape două mii de ani — dar încă verde, și nici măcar invalid, căci el tot slujește, botezat de papi, ca templu creștin. Originea lui o vestesc slovele mari romane, inscripția nouă în bronz pe săpătură antică făcută pe marmura anhitravei: »M. Agrippa... tertium consul fecit« — adecă în anul 27 înainte de Hristos. Printre monumentele cu cari Agripa a înfrumșetă Roma, cel dintâi trebuie să fi fost de bună seamă acest Panteon, lucrarea arhitectului Valeriu din Ostia și a sculptorului Diogene Atenianul. Templul eră închinat zeilor familiei domnitoare, în fruntea cărora eră firește Venera și Marte. Panteon nu s'a numit, cum s'ar așteptă cineva după nume, ca templu al tuturor zeilor, ci fiindcă, după Dio Cassiu, a fost făcut cu boltă asemenea celei cerești. E întrebarea însă astăzi dacă acest templu e monumentul original a lui Agripa. Cercetările din urmă au zguduit această credință a tradiției. În primul rând bate la ochi lipsa de unitate a părților ce-l alcătuiesc. O privire atentă asupra exteriorului, fie chiar

*) Un părete de cărămidă cu nișe mari dinăuntrul băilor, o coloană canelată de ordin corintian cu foi late, imitate după plante de apă, și resturile unei frize de marmură cu măestrite motive acvatice (scoici, delfini, tridentii) cum eră și potrivit pentru un așezământ de felul acesta.

după o fotografie, ne incredințează lesne despre aceasta. Oricine vede că templul e întocmit din două corpuri deosebite ca formă și material: din rotonda boltită, templul propriu zis, făcută

acelor ce văd în portic singura parte rămasă din clădirea lui Agripa, iar în rotondă și vestibul o restaurare din vremea lui Adrian, în ciuda unui arhitect de seamă ca Adler, care nu

din zidărie de cărămidă, și din porticul cel de marmură și granit dela intrare. Felul nesimetric și prea puțin organic cum se leagă între sine aceste două părți ale clădirii printr'un corp mijlociu, vestibulul, a cărui față proprie răsare deasupra fațadei porticului, arată în chipul cel mai vădit că ele nu aparțin aceluiaș plan și aceluiaș timp. Îndoiala aceasta tehnică a găsit un puternic razim în dovada ce a dat-o cercetarea unui număr de cărămizi din masivul zidului pe care stă întipărită marca epocii lui Adrian. Apoi un ultim argument împotriva părerii tradiționale, mai e și faptul că bolțile în stil mare încep a se face abia pe timpul lui Adrian, câtă vreme sub August ele nu se pomenesc nicăiri. De altfel nici nu-i de mirat că Panteonul ar fi o lucrare de mai târziu, dacă știm că el a suferit de incendiu sub Titus, a fost reînalt sub Domițian și apoi iar a păgubit sub Traian. Deci cu greu poate greși socoteala

Ara Pacis. Pregătire de jertfă. Fragment (Museo delle Terme).

vrea să creadă acest din urmă lucru »nici chiar dacă l-ar dovedi o mie de cărămizi«.

După o inscripție mai mărunță și lungă ce se cește dedesubtul celei amintite mai sus, aflăm că templul a mai fost preînalt de către Septimiu Sever și Caracala (vetustate corruptum cum omni cultu restituerunt). Dar aceste restaurări vor fi fost unele îmbunătățiri sau meremeturi cari dădeau împăraților dreptul de afișare a numelui lor, cum aceasta s'a întâmplat adeseori și sub papi. Amian îl socotea încă pe timpul lui Constantin cel mare, ca »una din minunile Romei«. Astfel a fost și astfel a rămas până astăzi, mulțumită prefacerii lui în biserica Sancta Maria ad

Martyres*) (S. Maria Rotonda, cum i se zice

*) Aceasta s'a săvârșit de papa Bonifaciu al IV-lea în anul 609, când douăzeci de care cu osemintele martirilor din catacombe au fost aduse și adăpostite sub solul Panteonului.

acum). Nici o zidire monumentală nu e mai simplă și mai ușor de cuprins cu ochii ca Panteonul. Opt puternice coloane corintiene de granit negru și alb monolit înșirate în față și alte opt de același fel împărțite câte două în dosul lor proptesc un acoperiș cu care împreună formează »cel mai frumos portic din câte sunt în Italia«, lung de vr'o treizeci și trei și lat de vr'o treisprezece metri. Scara cu cinci trepte de piatră, pe care în vechime te suiai în portic, e încă îngropată în pământ. Frontonul e gol și nu mai poartă nici o urmă din sculpturile de marmură ale lui Diogene; lipsește de asemenea și bronzul masiv al tavanului celor trei nave

albiate, alcătuite de stâlpii porticului. El a slujit, se zice, la facerea marelui tabernacol cu stâlpii suciti în stilul baroc din Sfântul Petru precum și a turnurilor pentru castelul S. Angelo. Sacrilegiul a fost făcut de papa Urban Barberini (1632), de unde și zicătoarea: »Quod non

fecerunt barbari, fecerunt Barbarini.«*) Două nișe mari deșerte stau scobite în perețele vestibulului cel împodobit cu pilaștri canelați de marmură și cu o friză ce reprezintă unelte de jertfire; în adâncătura lor erau statuetele colosale ale lui August și Agripa. O scară, pe care te urci intrând pe o ușă laturalnică din același perete, te duce pe cupolă. Poarta năprasnică de bronz este veche și arată masivitatea și trăinicia lucrului antic ca și poarta dela templul lui Romul din Forul Roman. Intrăm în templu: pardoseala de granit, de porfir și marmură scumpă pe care călcăm, e o reînnoire a papilor. Aruncăm o privire peste tot ce ne încunjoară. Cella templului e o simplă sală rotundă. Diametrul ei e de patruzeci

și trei de metri, cam deopotrivă cu înălțimea cupolei. Ea e împărțită în două părți egale: Jumătatea de sus cuprinde domul enorm împodobit cu cinci rânduri de casete profilate frumos în perspectivă, dar lipsite de orice podoabă de culori — de stelele aurii și fondul colorat în albastru, care imită bolta cerului. La capătul bolții cască o deschizătură rotundă, mare de doi metri în diametru, singurul »ochiu« prin care se luminează interiorul templului.

În perețele cercuit și gros de șase metri dela jumătatea de jos a rotunde sunt săpate șapte nișe, care se perândă în chip de semicercuri și dreptunghiuri. Odinioară în ele erau puse statuetele celor șapte

zeități, din cari făceau parte, cum văzurăm, zeul Marte și Venera; acum sunt prefăcute în capete și cripte pentru familia regală (o inscripție și un bust dela stânga noastră ne înștiințează că acolo zac și rămășițele lui Rafael). Fiecare nișă are în față

Ara Pacis. Relieful procesiunii (Florență).

câte două frumoase coloane de marmură gălbue, giallo antico, sau galbenă cu vine albastrii, pavonazzetto; colțurile lor sunt pilaștri tot de stil corintian și de aceeași piatră nobilă. Stâlpii aceștia poartă o arhitravă deasupra căreia, continuând cercul zidului, se ridică o atică, al cărei perete întrerupt de coltoane patriunghiulare e acum înbrăcat cu stuc, care în veacul al optsprezecelea a înlocuit decorația antică de marmură, de porfir și de serpentin. La început această atică eră împărțită în arcade cu gratii rezemate de cariatide, cari corespundeau cu cele șapte nișe amintite.

Acesta-i pe scurt monumentul material. Frumuseța lui în cea mai mare parte nu stă în afară, ci înăuntru. »E peste putință să nu te minuneze întregul ce înfățișează această rotundă și semeția cupolei și frumoasele orânduiri ale altarelor. Stai crucit în fața golului mare ce cuprinde

*) Ceeace a inspirat versul lui Lord Byron cu privire la despozierea Partenonului din Atena de către Lordul Elgin (un scoțian): quod non fecerunt Goti, fecerunt Scoti.

construcția; din totul se desprinde ideea puterii și armoniei. Totuși simțământul ce-l ai este grav. Decorația e foarte bogată; dar lumina unică ce vine din creștetul clădirii cade dela o mare înălțime, mărește umbrele ciubucelor și capitulelor și aruncă o tristeță asupra întregului cu prisosul clar-obscurului.

Fără să-ți dai seamă ești surprins văzând un spațiu atât de mare într'o lumină răsfântă. Nu ai ști spune dacă zidirea e ridicată, sau că te găsești într'un loc adânc. Impresia e misterioasă. Crezi că te afli mai mult într'o tainită decât într'un sanctuar. S'ar putea zice că prin frumseța și taina aceasta dinăuntrul Panteonului e o introducere la bisericile creștine, al căror exterior adeseori sărăcăcios sau greoiu și masiv e un contrast izbitor față de ceea ce se desfășoară năuntru lor. Nu înzădar domul a fost preferit de arhitecții creștini; misticizmul și sublimul credinții noi găsiă în el cea mai adecuată expresie.

Dar mai presus de toate ne impresionează concepția și executarea acestei bolți uriașe; aceasta-i înfăptuirea uneia din cele mai îndrăznețe idei arhitectonice. Ceea ce pentru un profan care nu-și dă seamă nici de măsura încăperii, nici de greutățile tehnice ar fi un minut de ne-

liniște poate chiar un punct de întrebare, pentru un artist și un specialist pătruns de mărimea și însemnătatea lucrării, e o răpire, o cufundare în extaz.

Cupole, bolți s'au mai zidit ele și mai înainte în alte părți; cel puțin principiul lor eră cunoscut

în Orient. Îl cunoscuseră și-l aplicaseră și Grecii în epoca elenistică; dar nicăiri nu ne întimpină în proporția, soliditatea și splendoarea celei de față. Vrednice concurențe ale ei sunt câteva cupole creștine (Sf. Sofia, S. Petru, domul din Florența); dar ele, pe lângă că sunt făcute cu mult mai târziu și, cel puțin în parte, după muștra acesteia, nu pot nici decum să micșureze adâncimea impresiei ce o produce această boltă. Știm că arhitectul, nemuritor al Sf. Petru visă

Teatrul lui Marcellus.

să vadă Panteonul pus deasupra acestei basilici în formă de cupolă, și visul lui s'a izbândit. Nu e numai atât ceea ce s'a născut din această mamă-boltă. Mai toate domurile apusene se datoresc, direct sau indirect, modelului clasic. Întrairă acestuia în arhitectură a fost deci imensă. Zădarnic caută unii a-i micșora însemnătatea originalității punând-o în legătură cu presupuse clădiri anologice elenistice. Ea este o capodoperă

Mausoleul lui Adrian sau Castelul S. Angelo. (Stare actuală. — În fața Tiberul și podul S. Angelo, în fund Sf. Petru). Vederi dinspre U. E.

arhitectonică a geniului roman și nimic nu ne împiedecă a o socoti ca atare.

Apucând spre nord de Panteon, la dreapta, ieșim numai decât în Piazza di Pietra, aproape de Corso; aici, în partea despre miază-zi, vedem un șir de 11 elegante coloane corintiene de marmură și o parte din zidul unei bazilici închinată lui Neptun. Coloanele și zidul, găurite și hrentuite de ploii și de barbarie, susțin și întregesc laturea dinspre miază-noapte a unei clădiri moderne întrebuintată ca Bursă. Această bazilică, cum se constată după rămășițele din beciurile caselor din jur, eră împrejmuită de porticul Argonauților, numit așa după însemnarea picturilor de pe păreții lui. Ea fu întemeiată tot de Agripa, dar în urma unui incendiu fu zidită din nou de Adrian, dela care se pare că provin reliefurile ce împodobeau de jur împrejur postamentul înalt al bazilicii și cari reprezintă arme romane sau barbare și mari figuri ideale femeiești.

O bună parte din acestea, găsite aici sub pământ, sunt acum împrăștiate în diferite locuri (cele mai multe sunt în muzeul Conservatorilor de pe Capitol). Ele sunt personificări ale neamurilor supuse sau ale provinciilor romane; dar lipsa de inscripții nu îngăduie identificarea lor. E doar o presupunere că una din ele ar fi inchipuind Germania învinsă.

Dela această piață mică trecem spre miază-

noapte la Piazza Colonna, unde am văzut marea columnă a lui Marc Aureliu, și urmând de aici drumul pe Corso, după câteva minute dăm, între Via Lucina și Piazza di S. Lorenzo, de palazzo Fiano, în locul căruia odinioară se află un mic monument, Ara Pacis, altarul zeiței împărătești Pacea, un odor neprețuit al artei romane din epoca lui August. Săpăturile făcute acum câțiva ani, dar oprite pe loc din pricina greutateii de a se continua, cu tot tunelul ce s'a lucrat sub acest palat, au dat puțină de a reconstrui cu succes această clădire plină de farmecul unei vremi de rânduială, de liniște și

de cea mai înaltă glorie artistică și literară. Ea a luat ființă între anii 13—9 a. Hr. ca o dovadă de cinste din partea senatului față de August, care se întorsese triumfător din Galia și Spania.

Altarul propriu zis, ridicat pe trepte de marmură, pe cari se urcă pontificele sacrificator cu fața îndreptată spre răsărit, se găsea în mijlocul unei curți pătrate mărginite de un zid cu păreți înalți de peste șase și lungi de vr'o zece metri. Incinta nu avea decât o singură ușă în fața căreia, într'o nișă din păretele despre apus, eră statua Păcii. Din blocurile de marmură ale păreților din afară și dinăuntru răsăriau o frumusețe de sculpturi decorative. O lămurită idee despre ele ne dă numărul însemnat de bazoreliefuri fragmentare aflate aici în diferite timpuri și pripășite apoi în mai multe muzee (în Roma la Vatican, la Villa medică, museo delle Terme, la Uffizi din Florența și la Louvres în Paris). Decorația păreților dinăuntru ai clădirii eră foarte simplă, poate spre a lăsa pironită mintea publicului la ceremonia ce avea loc în preajma altarului.

Deasupra sochului împărțit în dungi verticale se vedeau sculptate ghirlande de flori și fructe atârinate de cranii de boi. Păreții din afară, și anume câmpurile încadrate între pilaștrii ușii și ai celor patru colțuri ademeneau vederea cu un belșug de podoabe vegetale și figurale. Un brâu de meandri despărția aceste câmpuri în două părți; în partea de jos erau minuni de

arabescuri, vrejuri cu flori și frunze liber și fantastic dezvoltate din acantosul corintian, printre cari se vedeau chipuri de paseri și animale — lebede, șerpi, broaște, șopârle ș. a. stilizate cu un gust din cele mai iscusite. În partea de sus reeșea un lung șir de figuri grupate câte două în perspectivă, cari închipuiau alaiul ce a avut loc cu prilejul inaugurării acestui monument. Cortegiul pornea din dosul sanctuarului dela scena ce reprezintă pe Tellus sau Terra mater, născătoarea viețuitoarelor și tuturor bunurilor pământești, șezând în mijlocul a două zeițe, cari înseamnă întruparea aerului și apelor, elemente neapărate pentru rodirea țării trei zeiți cari prin binefacerile lor sunt de aproape înrudite cu însușirile zeiții Pacea. Alaiul apoi ocupă pe de-a-ntregul amândouă fețele laturilor dela dreapta și stânga incintei; trecea pe alocuri înaintea unor locașuri sfinte și ajungea la cele două scene ce reprezintă jertfiri de boi și se încheia deoparte și alta a intrării, pe cât par a dovedi unele fragmente, cu grupuri de zeiți cărora erau aduse jertfele. De bunăseama, nu toate plăcile cu reliefuri păstrate sunt de o egală valoare, unele fiind restaurări de mai târziu, când sculptura romană nu mai stă la înălțimea acestei vremi. Dar o bună parte din ele, cu deosebire cele din Florența și fragmentul cu cele două personaje care duc porcul sacru la jertfire, cu un templu în miniatură și cu indicații de stânci (din muzeul delle Terme), învederează deajuns minunata lor măiestrie decorativă, pentru care se potrivește atât de mult și ținuta cumpănită, așa zicând senatorială a Romanilor.

Modelul acestor sculpturi a fost fără îndoială celebra friză a Partenonului; dacă concepția lor nu are originalitatea și vioiciunea acesteia, dar ea, deși e stânjinită de un spațiu restrâns, dovedește un puternic simț estetic, aproape neîntrecut până la această epocă din punct de vedere decorativ. Tendința națională nu se constată numai în aplicarea tehnicii eline la obiecte și forme romane, precum și în reprezentarea lor mai realistă, ci și în materialul întrebuințat

Mausoleul lui Adrian. (Reconstruire).

aici pentru întâiadată: frumoasa marmură din Carrara. În artă e ca și în literatura acestei epoci mari spiritul roman nu înlocuiește, ci împreună deadrepul mijloacele de expresie ale celui mai artistic popor din vechime.

Dacă o fericită întâmplare a rezervat Altarului Păcii lui August un privilegiu necunoscut sutelor de monumente de pe câmpul lui Marte, mai sunt însă în cuprinsul acestuia vr'o câteva ruine, dacă nu de aceeaș însemnătate, dar nu și de o obârșie mai puțin glorioasă.

Două ditr'ânsele se află chiar la poalele stâncoase ale Capitolului, în apropiere de Tibru. Una e porticul pe care August l-a ridicat în cinstea și cu numele surorii sale Octavia. Din cele vr'o trei sute coloane de marmură ale acestei clădiri ce împresură o mare curte pătrată cu două temple și cu o sumedenie de alese lucrări de artă aduse ca pradă din Macedonia, se păstrează numai cinci (în loc de opt câte erau deoparte și de alta a partului îndoit dela intrare): două din rândul de afară și trei din cel dinăuntru. Inscricția arhitravei ne vorbește de o restaurare târzie prilejită de un incendiu sub Septimiu Sever și Caracala. Arcada de cărămidă a fațadei ce înlocuiește coloanele dispărute e o umplătură din veacul de mijloc.

Din rămășițele Teatrului lui Marcellus, cari se găsesc alătura de portic, se vede numai partea din afară a zidului incintei, care-i înădit,

dela catul al doilea în sus, cu palazzo Orsini. Zidul acesta cu pilaștri, arcade și semicoloane de travertin, seamănă adomă cu cel al Coloseului, căruia desigur i-a servit ca muștră. În ruina-i de acum noi nu vedem decât numai două catari de stil dorian și ionic, dar și acestea, așa cum sunt, mâncate de ploii și cotropite de zidărie nouă, abia ne mai zugrăvesc contururile fundamentale. Un al treilea cat de stil corintian va fi încheiat clădirea în partea-i de sus, împlinind astfel asemănarea cu amfiteatrul Flaviilor; lucrul aici e însă mult mai măestrit, și aceasta lămurăște îndestul marea-i înrăurire asupra arhitecturii din timpul Renașterii. Teatrul avea scena spre rîu; șirurile de bănci, pe ale căror dărămturi stă astăzi palatul amintit, încăpea vr'o zece mii de spectatori. El a fost închinat de August iubitelui și mult deplânsului nepot de soră Marcellus. Ca tot ce s'a făcut în această vreme, acest teatru nu putea fi decât, după spusa lui Martial, o lucrare excelentă, ca și vecinul său mai mare și mai vechiu despre nord Teatrul lui Pompeii, întâiul statornic așezământ de felul acesta în Roma. Despre acesta găsim mai multe amănunte în scriitori. El a fost adeseori laudat și admirat de cei ce-l cunoscuseră; era făcut cu un lux peste măsură de mare; mulțimea statuelor și a adauselor decorative îi dădeau o înfățișare din cele mai nobile, păstrată chiar și pe timpul lui Dio Cassiu, care, cu toate restaurările de până atunci, vede în el »un titlu de mândrie al capitalei«. La aceasta ajută mult și porticul adăugat de Pompeii spre răsăritul teatrului. Acest portic cu patru șiruri de coloane încingea un lung teren dreptunghiular cu plantații și fântâni cuprinite; pereții lui cu frumoase frescuri mari cuprindeau niște pentru sculpturi și exedre încăpătoare cari slujeau ca săli de ședințe și întruniri publice. Una din ele era așa numita Curia lui Pompeii, unde s'a ținut neuitata ședință a senatului din 15 Martie 44 a. Hr., când cel mai mare fiu al Romei a căzut lângă statua lui Pompeii străpuns de pumnalurile conjuraților.

A fost un blestem sângelui acesta vărsat mișelește, de n'au rămas aici din toată fală trecutului decât abia niște jalnice risipuri pierdute sub Palazzo Pio și casele ce-l încunjoară? Piazza Campo di Fiori ce se deschide alături a fost par'că locul de spășire a acestei crime. Multă

vreme ea n'a văzut decât execuții de nelegiuiri șieretici, până când flacăra ce a mistuit pe rugul ei sufletul de flăcări alui Giordano Bruno și s'a prefăcut în biciu de furii împotriva celor ce au ris de sfânta libertate a conștiinței, a curățit locul blestemului și i-a dat sfințenia altarului. În fața noastră se 'naltă înfiorător de puternică în liniștea-i măreață și severă apariția întunecată de bronz al martirului libertății. Pe pedestalul lui i-a săpat în slove neșterse recunoștința sa: »secolo da lui divinato«.

Dacă teatrul lui Pompeii nu ne-a lăsat decât o amintire istorică și-l cunoaștem mai numai din mărturiile scrise, e un alt monument vrednic de amintit nu numai pentru faima din trecut, ci și pentru însemnătatea ruinelor lui de astăzi: e Mausoleul lui August, ale cărui subzidiri adânci de zecimi de metri se recunosc sub »Teatro Umberto«, la o depărtare de câțiva pași mai sus de Palazzo Fiano sau de Ara Pacis, între Corso și Tibru. Acest mausoleu, prea puțin cercetat până astăzi, era una din cele mai măndre poddoabe ale Câmpului, floarea mormintelor nobile ce înfrumșeau Via Flaminia. El, după Strabon, era zidit pe temelii înalte făcute din piatră albă, adecă travertin, și acoperit până la creștet de un desis de chiparoși; pe vârful lui se înalță o quadrigă cu statua de bronz a lui August, iar sub deal era mormântul acestui împărat precum și mormintele rudelor și prietinelor lui.

Alătura de intrarea, care era spre sud, pe două table de bronz se puteau citi faptele lui August, cunoscute azi după copia lor găsită la templul lui din Ancyra. Nici cele două obeliscuri mari, cari stăteau în față, n'au pierit: unul se află înaintea bazilicii S. Maria Maggiore de pe Esquilin, celalalt în fața palatului de pe Quirinal, între uriașele statui antice ale lui Castor și Pollux.

Subzidirile păstrate, făcute din material de turnătură îmbrăcată cu zidărie reticulată, vădește rotunzimea zidului, care purtă tumulus sau movila mausoleului, formă obișnuită pentru felul acesta de clădiri funerare. Pe din afară se vede și acum un șir de vr'o douăsprezece nișe lucrate în semicercuri, cărora corespund în partea dinăuntru, la periferii, tot atâtea camere mortuare luminate de o lumină tristă și îndoioasă de beciuri. Aceste camere, astăzi deșerte, au primit sarcofagele celor mai mulți membri

ai familiilor imperiale din veacul întâi de după Hristos. Intr'una din ele s'a depus întâi și întâi cenușa pomenitului Marcellus, mult promițătorul moștenitor de tron, a cărui moarte în floarea vârstei a smuls lui Virgiliu vestitele-i versuri djuoase, care au răzbunat inima cernită a mamei sale Octavia și-a unchiului său August.

... Manibus date lilia plenis.

Purpureos spargam flores.

A venit apoi rândul Octaviei, a lui Agripa și al celor doi fi ai lui stinși de vreme, Caius și Luciu, amândoi zadarnic meniți să înlocuiască pe Marcellus. A venit după aceia și rândul celui ce a înființat această grozăvie de mausoleu. Trupul lui a fost purtat pe umeri de câtră senatori și ars pe un rug din Câmpul lui Marte. Frunțașii ordinului equestru îmbrăcați în tunică, descinși și desculți, i-au cules cenușa și au adus-o în convoiu strălucit la acest mormânt. Alături de el au fost depuse resturile soției sale Livia și ale fiilor ei, Drusus și împăratul Tiberiu. Aici a fost înmormântat și Germanicus, nădejdea dulce a poporului; aici și nevasta-i Agripina, fiica lui Agripa și nepoata lui August, femeie atât de bună și virtuoasă, «cinstea patriei, singura odraslă din tulpina lui August, singura icoană din vremuri vechi». Cuvintele lui Tacit păstrează încă vie mahnirea adâncă de care la înmormântarea ei a fost lovită obștea din Roma sub tirania lui Tiberiu: «În ziua când s'au adus rămășițele-l mormântul lui August, cetatea era când cufundată în pustiul tăcerii, când tulburată de plâns și de gemet; drumurile erau pline de lume, faclele ardeau pe Câmpul lui Marte. Aici ostașii înarmați, magistrații fără insignii, poporul adunat în triburi, strigau: dusă-i republica, nu mai e nici o nădejde». Intr'o cameră deosebită se află și leșul cel — după datină străină — îmbălsămit al Popeii Sabina cea vestită prin frumsețea și desfrâu și în chip ticălos răpusă, dintr'o lovitură de picior, de soțul ei sălbatic Neron. Și alții răposau aici, un șir nesfârșit până la Nerva, la oaltă păcate și virtuți, buruieni și flori omenești mistuite pe veci sub acest munte, Mons Augustus cum se numia el în veacul de mijloc.

Lipsurile dela această ruină ni le putem împlini întru câțva prin rămășițele mai fericite ale unui alt monument de felul acesta: Mausoleul lui Adrian, cunoscut de o lume întregă sub numele de Castello S. Angelo.

Această namilă de zidărie, care se află pe malul drept al Tibrului, aproape de Vatican, s'ar putea zice că facea parte din Câmpul lui Marte, căci era legată cu acest din urmă cu un pod făcut înadins de Adrian, Pons Aelius, din care trei arcade vechi stau încă în picioare și întregesc podul de astăzi, Ponte S. Angelo.

Ceeace avem aci în fața noastră e numai miezul clădirii, încoșebi al zidului cilindric, pe care se înalță acoperișul. Să ne închipuim, după resturi și mărturii mai vechi, o temelie înaltă pătrată, lungă și largă de optzeci și patru metri, iar deasupra ei, un corp rotunzit de șesezeci și patru metri în diametru. Acest din urmă era durat din stane de travertin îmbrăcate în marmură și încins cu un șir armonios de pilăstri corintieni; urmă fășia arbitravei cu streșină de frumoasă ciubucărie, peste care se ivea un parapet împodobit de jur împrejur cu statui aduse de Adrian din lungile-i colindări în Orient. Acoperișul cu suș treptuit purta în creștet un templișor rotund, împrejmuit cu un rând de coloane și încoronat, la o înălțime de cincizeci de metri, cu chipul lui Adrian pe o quadrigă de bronz.

Acestea erau părțile constructive și decorative de afară. Ele făceau ca acest moles Hadriani să fie un monument mai luxos și strălucitor decât mormântul lui August. Se pare că mult umblatul împărat a vrut prin el să întunece gloria mausoleului din Halicarnas, care era una din cele șapte minuni ale lumii antice.*)

Intocmirea-i generală amintește tropeul nostru dela Adamclissi, unde însă temelia pătrată e înlocuită cu mai multe cercuri de trepte, iar turnul rotund e masiv și are o bogată găteală de bazoreliefuri lucrate în piatră. Tipul acestor morminte de lux apare la Roma întâi pe Via Appia, la mormântul Cecilei Metella.

El s'a desvoltat, cu ajutorul arhitecturii eline din străvechii tumuli. Ca și aceștia, ca și piramidele egiptene, acest fel de morminte cuprindeau cel puțin o cameră pentru morți. Aceasta o regăsim și la Castello S. Angelo; ca să ajungem la ea, străbatem întrarea boltită sub care se află poarta veche, trecem pe la o încăpere pătrată

*) Acesta e adevăratul mausoleu; el era ridicat de regina Artemisia în cinstea soțului ei Mausolos (pe la anul 450 na. Hr.). Luxul și frumsețea lui a dat numele acestui fel de morminte.

și ne suim pe cotitura unui gang, care dă tocmă în această criptă a familiei Antoninilor. Urne cinerare și sarcofage umpleau cuprinsul ei ca și cele trei nișe din fața noastră. Două deschizături piezișe săpate în pereții de marmură aruncau o slabă lumină înlăuntru încăperii.

Mausoleul acesta nu se datorește numai trufiei de împărat și patimii ziditului, de care Adrian a dat destule dovezi în lunga și fericita sa domnie. Cavoul lui August, dela Nerva încoace, eră plin, și clădirea fusese închisă și pusă sub pază publică. Falnicul templu-mormânt al Flaviilor de pe Quirinal fusese făcut numai pentru ctitorii lui. Traian, precum știm, fû înmormântat sub columna sa proprie. Adrian eră dar silit să întemeieze acest monument, care însă abia fû inaugurat după un an dela moartea sa.

Până la Caracala acesta a fost singurul locaș de odihnă al rămășiților împărătești. După vr'o patru sute de ani de liniște și strălucire încep zilele-i de vifor și risipă. Poate nici o clădire pe pământ nu are o istorie mai amănunțită în fapte și mai zguduitoare în fior. Cel dintâi semnal de jupoiere și prăbușire l-a dat momentul când oștirea lui Belizar, împresurată în acest mausoleu prefăcut în cetățue, a zdrumecat comoara-i de

sculpturi spre a se apăra zvârlindu-le asupra Ostrogoților conduși de Vitiges. Arătarea arhanghelului Mihail cu sabia implantată în castel când cu o procesiune îndreptată împotriva ciumei ce bântuia orașul, a făcut pe papa Grigorie cel Mare să zidească pe vârf capela închinată »Sfântului Înger«, al cărui chip de bronz — lucrare nouă — nemurește vedeni» papae deasupra acestei clădiri.

De atunci încolo cetățuia e ocupată, prefăcută și întărită de puternicii vremii și de papi. Din veacul al 10-lea încoace, încăpută pe mâinile unor monștri, cum au fost cele două furii frumoase Teodora și Marozia precum și faimoasa familie papală Borgia, prin desfrâul și orgiile petrecute într'insul și prin nenumăratul șir de crime scârboase ce au pătat celulele-i oarbe, cetățuia 'a devenit pentru popor un locaș de groază și cutremur.

Părea ca și când umbrele celor răposati în sânu-i se preschimbaseră în strigoi inșetoșati de sângele nenorociților. Veacul luminii însă, cu mai multă cinste pentru morții slăviți, a readus odihna în străvechiul mormânt sfințindu-l și curățindu-l de amintirile triste ale vremii de rățaciri și eresuri.

G. Murru.

Povești.

Domol curgeau odată
Poveștile bunichii,
Pe prispa casei noastre,
Sub cuibul rândunichii;
Dormeau într'ânsul puii — —
Și strânși în jur cu toții
Ședeau, sorbind povestea,
Nepoatele, nepoții.

Simțind însă că toamna,
Cu ploii și brumă, vine,
Plecat-a rândunica
Cu puii 'n țări străine.
Ș'odal', pe prispa casei,
Poveștile-amușiră,
Și rând pe rând nepoții,
În lume să 'mpărțiră.

Ecaterina Piliș.

Cel dintâi bolnav.

Șelag, 5 Iunie.

Dragă Cornelio! De trei zile sunt aici. Nu-mi vine să cred că sunt eu, și că am să petrec vara rătăcind pe dealuri și prin păduri. Îți scriu cele dintâi rânduri, în umbra părului uriaș din grădină. Fânul de curând cosit în grădinile dealături, brazii de pe coastele dealurilor, umplu aerul cu mirosul lor. Mă simt bine aici în umbra părului și, în curtea curată, învăscută cu viță de vie; pe pridvorul casei și în cele două odăițe ridicate, prin înălțimea casei și a locului, peste celelalte case din Șelag, mă simt ca acasă. Seara stau la fereasta deschisă, văd luminile cum s'aprint pe rând în sat, ca și pe cer scânteile nopții senine. Ieri am făcut cea dintâi preumblare mai lungă, m'am dus dealungul satului până la poalele dealului mai apropiat. Pe o cărare umbrată de pini și brazi am început să urc. Nu sunt în stare să-ți descriu frumusețea acestor ținuturi. Dela un loc m'a cuprins pădurea de fagi bătrâni. Drumul ce urcă în serpentine nu e obositor, și cât de frumos e: ridici ochii în sus și vezi pe coasta îmbrăcată în iederă, feregă și spânz, trunchiurile fagilor, sure și drepte ca niște lumânări; îi pleci în jos, prăpastie, din când în când zărești prin valul de verdeață, la rărituri de codru, cărarea ce ai trecut-o. Poduri albe te trec dela o serpentină la alta, bănci, tot din lemn de mesteacăn, te așteaptă la fiecare răspântie a drumului. După ce am trecut vre-o opt poduri, am ajuns sus la bisericuța ce stă singuratică pe culme. Un pustnic bătrân, alb ca iarna, părăsit și neingrijit ca un sălbatic, mi-a ieșit în cale. Oamenii din sat numesc acest loc, «izvorul mântuirii», și ceice cred, se mântuiesc.

10 Iunie.

M'am sculat înainte de răsăritul soarelui, și am plecat dealungul satului. M'am oprit la câteva mori, atras de ropotul apei și, de pe punți prăpăstioase, m'am oglindat în apa limpede a Șelagului.

Am văzut ciurdarul ieșind din coliba lui și am auzit cel dintâi sunet din cornul ce-l poartă legat de toiag. M'am dus înainte pe drumul larg și bine îngrijit ce urcă la deal. Un părăiaș limpede curgea prin mijlocul uliței, în apa lui se bălăbăneau copiii, iar oamenii mari se spălau

pe mâni și pe fețe. Sus pe coasta dealului, în capul uliței, e biserică și câteva chilii de lemn în jurul ei. O maică mătură prin curte pe dinaintea chiliiilor. Eră o liniște ca în zi de sărbătoare.

Aproape de biserică, e cimitirul. Stâlpi de lemn încrestați și zugrăviți frumos, stau la morminte; numai ici-colo, vezi câte o cruce de lemn sau de piatră. Drumul pe care urcam duce dealungul cimitirului la deal și e atât de ridicat încât zidul ce îngrădește locul de pace, gros ca din vremuri străvechi, învăscut pe deasupra cu iarbă, îți pare, de dinafară, o laviță de glij.

M'am odihnit acolo pe marginea lui, în umbra unui nuc, și am așteptat răsăritul soarelui. Jos, în cimitir, aproape de trunchiul nucului sub care stam, eră un mormânt mai bine îngrijit. Stâlpul dela cap eră îmbrăcat în iederă, și vrejile ei lungi acopereau movila de pământ. O copilă îmbrăcată în alb, la gât cu un lanț lung de mărgean, sta lângă stâlpul crucii. M'am ferit de orice mișcare, am strâns în mână dreaptă cartea ce aveam la mine și m'am pierdut privind la visul de jos. Eră o arătare cumi mai frumoasă nu și-o poate închipui un artist.

15 Iunie.

Ce de vreme se face toamnă în sufletele noastre. Ce iute cade bruma pe florile primăvăratecelor vise. Uneori îmi pare rău c'am studiat medicina. Medic, da; tatăl-meu eră medic pasionat. Dorința lui a fost să învăț și eu medicina. L-am ascultat. Poate eră mai bine să mă fi împotrivit. Nu pot înțelege cum s'a răspândit aici faima că sunt medic. Mă simt cam deprimat; ce păcatele! nici aici în liniștea satului de munte, să nu fiu scufit de vaietul bolnavului! Părintele Gherasim, preotul satului, îmi scrie că fiind medicul cercului dus, îmi cere o consultație: să mă prezint mâne la 10 a. m. la casa parohială. Și — s'ar putea să nu mă duc?!

20 Iunie.

Câte flori sufletești nu s'ar scutura înainte de timp, dacă noi am cunoaște tainele viitorului. Sunt obosit, de mult ce am cetit în zilele din urmă.

Nopti întregi am petrecut la masă răsfoind

carte de carte. Dar tu nu știi încă nimic. Ți-aduci aminte că-ți scriam de preotul Gherasim. În ziua numită, la zece ore a m., m'am dus unde eram chemat. Am luat cu mine un copil din sat, fiindcă nu știam unde e casa parohială. Ne-am dus dealungul ulițelor până ce am ajuns la un loc larg, unde se încrucișau mai multe drumuri. O casă frumoasă, zidită ca toate casele românești, s'a ivit la cotitura unui drum. »Aici«, zise conducătorul meu, arătând poarta deschisă. I-am mulțumit și am intrat în curtea pardosită, ce se despărțea de grădină printr'un gard viu de tufișe. Preotul să preumblă neliniștit în fața casei. Am urcat câteva trepte.

Bătrânul preot îmi strânse mâna și făr' a putea zice un cuvânt îmi deschise ușa. Preoteasa, o doamnă cu păr cărunt, mi-a eșit plângând în cale. A început să-mi bată inima; ce mă așteptă? S'a deschis o a doua ușă, am intrat într'o odaie luminoasă, patul bolnavului eră tras la mijlocul odăii. În treacăt, am zărit pe o mesicioară un ceasornic mititel și un lant lung de mărgean.

M'am deșteptat ca dintr'un vis. Bolnava a încercat să se ridice, »amețesc« a fost cel dintâi cuvânt ce a rostit.

Am rugat-o să-mi dea toată încrederea și i-am luat mâinile ferbinți în mâinile mele.

Părinții s'au retras. În clipa dintâi am simțit ca o mândrie; medicul și preotul slujesc la acelaș altar: farmecul primejdiei, nădejdea reușitei și bucuria învingerei, m'așteptau. Sau —, dar nu, cel dintâi bolnav al meu, nu va muri.

Un ceas mai târziu am intrat în odaia preotului. I-am spus ce am aflat de bine să-i spun, multe nu știam încă nici eu. Nu cumva au avut în timpul din urmă vre-o durere sufletească, nu i-a murit nime de aproape? I-ași fi întrebat, totuș n'am făcut-o, mai eră timp. Am promis că voi reveni. Sunt opt zile de-atunci, zilnic petrec dimineața și seara câte un ceas la patul bolnavei, care e, din zi în zi, mai slabă. Bătrânii mă priveșe întrebător, ce să le răspund?

22 Iunie.

De eri, s'au ivit friguri mari. Trimite-mi o soră de caritate.

Nu mai cunosc decât un drum: de-acasă până la părintele și înapoi. Șed ceasuri întregi lângă patul ei, din odaia de alături pătrund, din când

în când, până la mine suspinele preotesei. Preotul, cărunt, apare în pragul ușei, mă dor, par'că, privirile lui, cari cerșesc mântuirea, ce nu le-o pot aduce.

10 August.

Greul boalei a trecut; merge spre bine! Eu trăiesc încă odată toate clipele petrecute lângă patul ei, alături de sora Marta pe care mi-ai trimis-o la timp. Azi dimineață am aflat-o pe Nina în pridvor. Mi-am tras un scaun lângă jețul pe care ședeă răzimată. Observai că ne aflăm în brădet. Bătrânii aduseseră, dela munte, un car de brazi frumoși și împodobiseră cu ei toată casa. Dar Nina îmi părea mai tristă și mai suferindă ca eri și aveă ochii plânși.

»A plecat sora Marta« mi-a zis. Nu-i nimic, i-am răspuns, »n'ai fost decât scurt timp cu dânsa și, aproape numai zile triste ați petrecut.« »Așa e; cu toate acestea m'a atins duros plecarea ei — mi-a fost dragă deși am trăit numai zile grele împreună. Dar, poate că mă înțelegi«, urmă ea după o pauză.

»Câtă vreme am fost bolnavă, n'am știut de mine, când îmi veneam în fire eram slabă, n'aveam putere nici să gândesc. Acum în timpul din urmă am suferit foarte mult de urât. Nu pot lucra, mă oboseșe chiar și gândurile. Sora Marta îmi cetea; și, de câteori nu-mi veneă somnul, o rugam să-mi cetească.«

I-am mângăiat cu privirile ochii frumoși cari aveau, sub genele plecate, umbre mari; m'am întrebat: voi mai vedeă-o așa cum a fost când am văzut-o în umbra nucului? Am rugat-o în sfârșit să-mi permită să-i înlocuiesc pe sora Marta. Sângele i s'a urcat repede în față și o bucurie copilărească i-a inseninat fața. Am deschis o carte cu povestiri ce aveam din întâmplare la mine și am început să-i ceteșc. Mai întâi le-am ales pe cele mai interesante, Nina ascultă transportată. Am trecut încet la descrieri mai lungi și mai monotone; din când în când îmi ridicam ochii de pe carte ca să văd dacă e obosită.

Dela o vreme am observat că ațipește; mi-am moderat glasul, am cetit tot mai rar, tot mai încet, până ce am încheiat într'un murmur legănat, nici cântec, nici cetire... adormise.

Părintele trecu prisa cu cartea și patrafiurul în mâni și se depărtă tiptil. Preoteasa venind din grădină, s'a oprit la scară, a zimbîțit mulțumită și s'a depărtat.

M'am dus și eu; un fel de duioșie m'a cuprins și, pe drum către casă, am plâns — fără să știu pentru ce.

15 August

Pe masa mea de scris sunt răspândite scrisorile tale, la nici una din ele nu ți-am răspuns. Suflăt iubitor, nu te mai zburci pentru mine. Am lunecat din vârful unui deal, cine știe unde, în ce prăpastie mă voi opri. Tu crezi că nu-mi aduc aminte de reprezentațiile teatrale, unde tu ai jucat rolul surorii de caritate și eu pe dorobanțul bolnavului tău? de seratele noastre literare, de concertele reuniunii și de petrecerea de vară unde am jucat amândoi cadrulul al doilea? Ce copii proști și sentimentali eram pe atunci! O floare vestejită la pieptul tău îmi eră mai dragă ca inima unui prietin. Azi, prietina ta mi-e mai scumpă ca dragostea ta. Îmi vei rămânea oare prietina? Avea-vei putere să nu mă urăști?

20 August

Ieri am făcut cea dintâi preumblare mai lungă. Ne-am dus în cimiter la mormântul de sub nuc. Nina eră foarte tristă, și-a lipit fruntea de stâlpul crucei și a plâns cu suspine. »Aici doarme un prietin bun al meu, am copilărit împreună!»

Tăcuți și triști ne-am reîntors la casa parohială. Eu, regretam că, în slăbiciunea inimii mele, m'am învoit să mergem la mormânt. Totuș aveam simțul că ne apropiasem suflătește unul de altul. Fiind singuri în chioșcul din grădină am îndrăznit a o întrebă dacă s'ar hotări să-mi fie tovarășă... »Nu mă voi căsători niciodată» mi-a răspuns.

Cornelio, mi-am împodobit pridvorul casei cu brazi și mi-am pus masa de scris în umbra lor. Nu mă gândesc că s'apropie ceasul despărțirii, trăiesc, din mila clipelor numărate.

Să nu-mi răspunzi la scrisoarea aceasta; compătimirea ta m'ar ucide.

21 August

Am încheiat cele două scrisori de adio: una către părinți, a doua către ea. De pe pridvorul casei unde scriu, pot vedea vârfurile dealurilor aurite de lumina răsăritului; mâne, când se vor lumina, voi fi departe. Dacă-ți vei aduce aminte de mine la vre-o zi de sărbătoare să știi că mă poți afla în București la spitalul Brâncovenesc.

Să mai admirăm frunzele de toamnă când le ia vântul și le duce în dragă voia lui, pe locuri străine. Scrisorile lor le voi trimite dimineața în ciasul plecării.

Aceeaș zi, seara.

Stau la fereastră, ciurda a trecut pe malul râului în sus tălângăind; de după dealuri, s'a ridicat lună plină, mare, roșietică. Jos, în țarina de pe drum, se joacă un copil. Nu-mi pot da seamă de unde-l cunosc. Da, el este cel care m'a dus la casa lor. Scot din pungă doi bani de argint, îi învălesc în mai multe hârtii și arunc mototolul jos în țărâna unde se joacă copilul. Suflăt nevinovat, cunoaște și el puterea banului. Cum a sărit în sus, ce ochi mirați a ridicat spre mine. »Sunt ai tăi, ți-i dăruesc».

— »Mulțămim» și copilul și-a luat pălăria de jos și a plecat în fugă.

M'am dus și eu, să-mi iau rămas bun dela stâncile prăpăstioase din capul satului și dela cascada râului. Am trecut prin ulițele satului bine cunoscute acum. Lată drumul, biserica, chilile maicelor și colo mai sus... cimitirul. Am ajuns în umbra nukului. M'aplec peste zidul lat. Iedera dela mormântul celui neuitat se mișcă atinsă de vânt. M'a cuprins un dor să-i citesc numele pe stâlpul crucei. Am coborât repede, am ocolit biserica și am intrat în cimitir. Colo, mai la o parte trebuia să fie mormântul. Ajung la capul unei cărări și mă opresc speriat — Nina 'mi iese în cale la o cotitură a drumului — se oprește în loc speriată și ea de neașteptata întâlnire. »Mă duc la mormântul lui Sandu Manuilă» mi-a zis. Am întrebat-o cine a fost Sandu. »Copilul unui vecin; ce frumos cântă cu vioara! Dar eră bolnav; a murit la învățătură. Părinții l-au adus acasă. I-am pus vioara lângă el în cosciug... ce frumos cântă...»

Ascultam pierdut. Ce slab e omul. M'am ferit de orice revedere... și acum că mi-a adus-o voia întâmplării în cale, ce bine 'mi pareă; m'am pierdut în bucuria acestei clipe. Acolo la mormântul lui Sandu Manuilă, s'a înseninat soartea prietinelui tău, Cornelio. Târziu ne-am întors la casa parohială, și mai târziu m'am întors eu la cuibul de unde plecasem. Mi-am prelungit concediul, plec peste trei săptămâni — și Nina vine cu mine. Simțise și ea ce greu e să fi mai tare ca alți muritori — a cedat.

25 August.

M'am obicinuit să te caut printre ideale. Eram sigur că micimi omenești n'au loc în inima ta; pentru ce nu-mi scrii?

Eri am fost în Valea soarelui. Loc numit

astfel — pentru că e scăldat în razele lui dela răsărit și până la apus.

Ne-am odihnit într'o pădure de mesteacăn și acolo, față 'n față cu niște stânci ce seamănă cu ruinele unui castel bătrân, ne-am logodit.

M. Cunțan.

Cronică.

Răspuns dlui Iorga. Din articolul dlui Iorga »O primejdie pentru viața morală a Românilor de dincolo«, mă privește numai o parte. Răspund deci numai la aceasta.

E adevărat că în 1905 (Luceafărul nr. 9), vorbind de revista »Viața nouă«, am scris, la cronică, următoarele: »ca dl Ovid Densușianu dușmănește *Junimea* se explică prin atavism; că nu se împacă cu colegii dsale dela *Sămănătorul* (dl Iorga și S. Mehedinți) încă e de înțeles, cunoscându-i ambiția de a usurpa, pentru sine, domnia actualului împărat al cugetării românești... etc.

Pe vremea aceea dl Iorga era figura cea mai simpatică și cea mai pronunțată în îndreptarea vieții noastre literare. Numirea de »împărat al cugetării românești« nu era deci o iperbolă chiar așa de îndrăzneată și de riscată. O spun fără încunjur că nu-mi pare rău de caracterizarea de atunci a dlui Iorga, după cum nu-mi pare rău nici de altele de mai târziu.

Din textul citat se mai vede destul de lămurit că nu era vorba de un compliment, de o măgulire sau de o lăgușire a dlui Iorga. Era mai mult o caracterizare a moravurilor pe cari le adopta unii profesori universitari din București, de a fi unul mai mare și mai popular decât celălalt. Că șirele pomenite n'au fost scrise cu intenții de lăgușire, rezultă și din faptul că cronică n'a fost icalită. Lăgușirile, prin natura lor, nu cunosc anonimul. Până acum nu i-am mărturisit niciodată dlui Iorga, că eu am scris acea cronică. Nici nu știu cum a aflat dl Iorga taina redacțională. Dacă a aflat-o însă pe aceasta, a aflat desigur și pe cealaltă, că același condeiu a scris o altă cronică (»Sămănătorul«), tot în numărul 9/1905, în care se respingeau foarte categoric sfaturile și îndemnul dlui Iorga de a lua o atitudine mai »pronunțată« față de revista »Viața nouă«. De aici iarăș se vede că »Luceafărul« n'a fost umilit față de dl Iorga, cum pretinde d-sa. N'a fost niciodată nici sub »Leitung«-ul nici sub »Einfluss«-ul d-sale, cum afirmă în »Geschichte des rumänischen Volkes« (Vol. 2, p. 477).

E adevărat că i-am cerut colaborarea, împreună cu prietinel O. Goga, după cum am cerut-o dela mulți alți fruntași ai literaturii noastre. Dl Iorga a fost așa de bun și ne-a dat-o; ne-a sprijinit prin »Sămănătorul« și astfel a contribuit foarte mult la ridicarea »Luceafărului«, lucru pe care l-am spus în »Pro domo« (Nr. 13—14/1905 p. 264) și pentru care i-am fost și-i suntem mulțumitori.

Scrisorile pe cari i le-am adresat, nu-mi aduc aminte să fie scrise cu mâinile împreunate, cerșind articole...

Au fost scrise din inimă, cuvioșos și cu sincerul respect pe care-l aveam față de personalitatea dlui Iorga.

Dl Iorga zice că i-am cerut colaborarea ca să ridic revista, s'o impun, s'o asigür. Asta cred că nu e un păcat așa de mare, fiindcă era vorba de o revistă bună, care numai foloase putea aduce.

Prin urmare insulta dlui Iorga din articolul »O primejdie pentru viața morală a Românilor de dincolo« o resping cu toată indignarea și revolta sufletului meu de om cinstit.

În ce privește articolul »Două culturi«, care i-a dat pilej dlui Iorga să mă insulte, în mare parte se poate susține cu scrierile dlui Iorga.

După toate acestea, nădăjdindu-se că nu mai datoresc nimic adevărului și dreptății, de dragul cărora am scris aceste rânduri. Oct. C. Tăslăuanu.

Reviste și ziare. Din răspunsul dlui Spiru Haret — pe care le-am citit întâmplător — la interpelarea dlui Titu Maiorescu, în chestiunea activității extrașcolare a învățătorilor, reținem câteva mărturisiri prețioase pentru toți cei care vreau să cunoască rezultatele obținute de școala rurală din România:

»Este un lucru știut că un copil eșit din școală, la vârsta de 13—14 ani, după 2—3 ani, nu mai știe să cetească, chiar când a făcut patru ani de clase primare... »la oștire ne vin adeseori recruți cari au făcut clasele primare și cari cu toate acestea nu știu să cetească...

»Am înființat, prin învățători, școli de adulți și am avut în 1904 aproape două mii de școli de adulți cu 80,000 de auditori; în anul următor toate aceste școli au fost închise.

»Avem învățământul obligator decretat de 43 ani, și din școlile noastre abia au eșit câteva sute de mii de copii cu știința de carte, sau mai bine presupuși că sunt cu știința de carte.

După 43 de ani de învățământ obligator, avem poate 28 la sută de oameni cu știința de carte. Cei mai mulți nu știu să se servească de loc cu știința lor, și știința aceasta nu a contribuit cu nimic pentru a lumina mintea indivizilor ci mintea maselor. (Supliment la »Voinea Națională« Nr. 6804, 1908.)

Congresul presei noastre. »Lupta« din Budapesta a făcut propunerea să se țină un congres al ziariștilor români din Ungaria, în care să se discute mijloacele de apărare împotriva greutăților pe cari i le creează statul. Propunerea a fost primită cu simpatie de celelalte ziare.

»Drapelul» propune să se țină mai întâiu o consfătuire prealabilă la decanul gazetărilor români, la dl Dr. Aurel Mureșianu, care tocmai acum serbează jubileu de 70 de ani al »Gazetei Transilvaniei». Ne alăturăm și noi cu entuziasm la cei cari doresc fierea congresului. Propunerea »Drapelului» e mai ușor de realizat și e necesară. Întâlnirea la Brașov ar fi un frumos prilej de sărbătorire a unuia dintre cei vrednici cari au îmbătrânit în hârnicie. Bieții gazetari, mucenicii anonimi ai idealurilor, merită măcar o zi de apropiere sinceră, de o înșeninară a sufletului învrăjbit de zăvera zilelor grăbite.

C.

Calendarul lui Tolstoi. Bătrânul Tolstoi pregătește o surpriză literară pe seama poporului muscalesc. Bătrânul eremit, care scrisese pe vremuri faimoasele romane naturaliste »Sonata Kreutzer» și »Ana Carenina», se gândește să dea un cadou de mare folos moșicimii muscalești, acum, când împlinește azi-măne optzeci de ani. După cum cetim însă în jurnalele străine, sănătatea bătrânului scriitor-eremit e iarăș adânc zdruncinată. Telegramele dela »ultima oră» anunță că moartea bătrânului scriitor poate urma în tot momentul. Așa spun telegramele; reporterii și criticii literari — mai răutăcioși din fire — apreciind această nouă faimă de îmbolnăvire a lui Tolstoi, spun, fără incunjur, că totul e numai o reclamă, pusă la cale din partea editorului, pentru a atrage atenția lumii asupra eremitului din Iasna-Pojana.

Întă ce surpriză pregătește Tolstoi poporului muscalesc: un calendar.

Are toată dreptatea; calendarul e cartea care se vecheste în mai multe exemplare decât cea mai strălucită operă de valoare. Îl cetește toată lumea și după ce l-a terminat, nu-l aruncă de o parte, ei îl ține la îndemână, pe masa de scris, ori, dacă n'are masă de scris, pe dulap, în ladă, deasupra grinzii etc.

Nu e săptămână, și adese nu e zi, să nu ai lipsă de el. De aceea, crede Tolstoi, că ar trebui introdusă o reformă radicală în redactarea lui. Întâi: numele sfinților mai puțin cunoscuți din calendarul bisericesc să fie înlocuiți cu date privitoare la istoria culturală sau politică a Rusiei; al doilea: să se dea o mai mare atenție literaturii populare, înlocuindu-se maximele și »sfaturile» stereotipe cu proverbe și zicători din gura poporului.

Presa apuseană a întimpinat cu mult entuziasm ideea lui Tolstoi, mai ales în ce privește reforma dintâi. Chiar jurnalele unguerești scriau cu mult entuziasm. Și noi am putea introduce unele modificări, cari ar contribui la educația noastră culturală.

Într'adevăr ce pagube ar îndura simțul nostru de buni creștini, dacă sărbători ca: Sf. Teopim și Teona (5 Ian.), Mucenica Tatiana (12 Ian.), Cuv. Macarie Egipt. (19 Ian.), C. Timotei din Simvoli (21 Febr.), Mart. Condrat (10 Mart.) ar fi înlocuiți de pildă cu: moartea mitropolitului Vancea, nașterea mitropolitului Andrei baron de Șaguna, moartea lui Gheorghe Lazăr, nașterea lui Eminescu etc.

N'am spus mai cu dinadinsul prin calendar, ci am remarcat numai 2—3 exemple cari le-am găsit întâmplător.

Am putea însă o listă întregă de sărbători, despre care n'a auzit nici măcar prețimea noastră, și am putea însă o listă și mai mare de oameni mari și bi-

nemeriți de ai noștri, cari ar fi vrednici, ca generațiile de mai târziu să-și aducă aminte cu pietate de ei. Un Vancea sau un Șaguna înseamnă pentru poporul românesc înșuit mai mult ca nu știu care cuvios sfânt răsăritean, pe care majoritatea covârșitoare a credincioșilor nu-l cunoaște nici măcar după nume. În presa noastră nu știu să se fi discutat această chestiune și ar fi bine să se înceapă o discuție. (ac)

Din Germania. În anul acesta se împlinesc o sută de ani de când a ținut filosoful și patriotul german, Johann Gottlieb Fichte, vestitele sale vorbiri către poporul german. (Reden an die deutsche Nation.) Prilejul această l-a folosit profesorul universitar din Berlin Erich Schmidt, unul din cei mai învățați, ca să vorbească despre însemnătatea lor tinerilor studenți. Vorbirea a apărut în »Internationale Wochenschrift» (8 Febr.) și merită să fie remarcată și din partea noastră. Fichte a ținut vorbirea în Berlin, în decursul a 14 Dumineci (Dec. 1807—Martie 1808) și a avut un succes identic cu predicile de pe amvon ale lui Schleiermacher. Nu este german, care să nu cunoască, cel puțin din auzite, aceste vorbiri și părerea, că ele au fost niște proteste energice, înălțate împotriva domniei străinilor, e îndreptățită, cu toate că nu e destul de concisă. Starva Prusiei pe timpul lui Fichte eră desperată. Timpul de glorie, frederician, trecuse, teritoriu fusese înjumătățit cu forța, puterea statului micșorată aproape la nimic față de vasalii lui Napoleon în alianța Rinului — și cu toate acestea, statul își ia toate puterile, ca să se ridice de nou.

Reorganizarea începe cu ajutorul poezilor și al filosofilor, cu al bărbaților de stat, cu al tuturor claselor sociale, pe când familia regală așteaptă în depărtare desvoltarea lucrurilor. Misunea scriitorilor e să ridice impresia »zdrobitoare a momentului, să însuflească entuziasm pentru fapte naționale, să entuziasmeze masele.

»Trebuie să fim mândri că în nemijlocita apropiere, la leagănul istoriei noastre germane, au fost de față și iubirea de patrie și poezia, sfințind și fructificând istoria. Poezia a luat arma la umăr.

Saxonul Fichte a avut partea leului în lupta aceasta. Pe atunci nu se putea agita prin jurnale cu atâta îndrăzneală, căci cenzura franceză păzea cu ochi de Argus, toate produsele presei. De aceea agitația trebuia făcută sub floare, îmbrăcată în cea mai nevinovată formă, ca să nu ia seama dușmanii. Înainte de toate o tenacitate de fier. Fichte, care a fost alungat din Iena pentru convingerile sale religioase, dispunea de această calitate.

Analiza dezvoltării ideilor din Vorbirile lui Fichte ar duce prea departe. Ne mărginim deci la unele citate caracteristice. Să nu apară prea evidentă tendința antifranceză, Fichte rostește spre pilda următoare în vorbirea sa:

»Chiar și urechilor le sună cuvintele romane mai elegant, ochilor noștri li se par obiceiurile romane mai nobile, pe când cele germane ne apar vulgare; și fiindcă n'am fost atât de fericiți să primim toate din mâna întâi, ne cade nespun de bine să le primim din mâna a doua, prin intermediul romanilor celor noi. Cât timp suntem Germani ne părem oameni de rând, ca toți ceilalți; dacă însă vorbim pe jumătate, sau chiar și peste jumătate, o limbă stricată peștească și dacă avem obiceiuri și îmbră-

căminte extravagantă, cari par a veni de peste țări și mări, atunci ni se pare că suntem nobili; iar culmea triumfului nostru este când nu ne mai ține lumea de Germani, ci de Spanioli sau Englezi, dupăcum este unul sau altul din neamurile acestea la modă.*

Numai sub forma aceasta inofensivă putea Fichte să arunce sămânța cea bună, sub ochii Francezilor, cari lăsau pe «ideolog» să vorbească, nedând multă importanță prelegerilor sale.

Ideia conducătoare, care reiese din vorbiri e: trebuie să ne ajutăm noi înșine. Numai în puterea noastră ne zace viitorul. Cuvintele lui au fost o baie de oțel împotriva durerii pasive, lipsită de impulsivitate tinerească.

El eră conștient că «o singură idee luminoasă, creatoare cauzează dușmanului o pagubă mai mare, decât dacă i s'ar nimici sute de mii de oameni», și strigătul lui către tinerime, când recapitulează pentru ultima oară ideile din cele 12 vorbiri ale sale, a aflat răsnet adânc în generațiile tinere. Bucuria lui eră nespus de mare când vede, pe timpul războiului, în a. 1813, sala de prelegere aproape goală — el nu putea să ia parte la luptă din cauză de boală. Ultima știre, pe care o primii pe patul de moarte a fost trecerea lui Blücher peste Rin.

Vorbirea lui Erich Schmidt termină pledând pentru ridicarea unui monument lui Fichte și invocând puterea divină asupra împăratului Wilhelm I, de ziua cărui s'a ținut această comemorare.

O altă serbare comemorativă, mult mai pronunțată, s'a făcut cu prilejul aniversării a 25 de ani dela moartea lui Richard Wagner. (13 Febr. 1883). Cu ocazia aceasta s'a manifestat și acum întreaga simpatie, de care se bucură operele lui Wagner. Deși sarbările n'au avut caracterul atât de pronunțat ca apoi trecuți, când cu aniversarea lui Schiller, concertele aranjate în memoria lui W. și reprezentațiile de gală au dat expresia vădită a marelui popularități. Jurnalele și revistele s'au grăbit să apară în numeri speciali, contribuind de nou la bogata literatură specială, care se ocupă numai cu biografia și opera wagneriană.

Importanța lui W. nu mă simt capabil să o stabilesc eu; sper că se va găsi altul, care va scrie pentru «Luceafărul» o biografie și o apreciere mai sumară, ca să avem cel puțin atât, pe lângă traducerea «Tannhäuser» a dlui Josif.

Ca să se vadă cât de popular e astăzi W. las să urmeze câteva date «Repertoriul teatrului german» apărut de curând. Wagner a avut în ultimul sezon teatral 1909 reprezentații și anume: Lohengrin (313), Tannhäuser (305), Sburătorul (189), Siegfried (128), Rheingold (101), Götterdämmerung (96), Tristan und Isolde (94) și Rienzi (32). Aceste date se referă numai la reprezentațiile din Austria și Germania.

În celelalte state nu s'a putut stabili exact numărul reprezentațiilor, dar dupăcum vedem Budapesta nu stă îndărătul celorlalte. Cele 35 de reprezentații dintr'un an teatral spun mult, când ne gândim că Anglia a avut aproximativ 39, iar Franța 43.

Între scrisorile publicate prin reviste, merită să fie cetite și acele scrise de W. și de soția sa prietnului lor din Lipsca, Apel. (Se știe că R. W. s'a născut în

Lipsca.) Scrisorile datează din 1840, din Paris, unde se dusese W. ca să-și încerce norocul cu ajutorul lui Meyerbeer și arată starea desperată, în care se află viitorul îndumnezeit al Europei. Câte lupte a trebuit să poarte W. ca să i se recunoască talentul, câte inghenun-chieri, câte zile n'a flămânzit! Scrisorile acestea sunt sfâșietoare și totuși — pline de încredere supraomenească, în viitor. Pagini splendide pentru psihologia unui om mare. (Scrisorile au apărut în numărul de Crăciun al revistei «Morgen». I. 28/29.) H. P. P.

Știri. Anunțăm cu plăcere întrarea domnișoarei Ecaterina Pitiș în șirul colaboratorilor noștri regulați. D-soara Pitiș e cunoscută publicului după drăgălașele versuri, publicate în diferite reviste și ziare dela noi și din România.

* O dovadă că astăzi se cetește mai mult: «În lumea dreptății» de dl Al. Brătescu-Voinești a apărut în ediția a III-a. Povestitorul senin și melancolic, al vieții boeresti patriarhale din trecut, e vrednic să fie cunoscut cât mai mult și cât mai bine și la noi.

* Conferențe pentru cârturari au început să țină și despartămintele Lugoj și Bistrița ale «Asociațiunii». Pilda ar putea fi urmată de toate centrele despartămintelor cu cârturari români. În iarna viitoare, fiind terenul pregătit, se vor putea ține prelegeri mai sistematice. Conferențiarul ar fi bine, dacă și-ar ține conferența în mai multe centre.

Poșta Redacției.

V. T. B. Străduința D-voastră de a învăța românește e vrednică de laudă. Până nu știți însă «dulcea limbă românească» încercați zadarnic să scrieți. Am citit de altfel și «novele». Nouă ne pare că ați făcut o traducere. Altădată să spuneți acest lucru, fiindcă astăzi împrumuturile nemărturisite sunt aspru pedepsite.

Zefiras. Versurile sună-sună, dar nu spun nimic. «Dorul suspină în limba lui de foc...» «Lumea se ncinge de brăul tăcerii» etc. sunt vorbe...

I. Crișianu. S. Inscierile la «Dicționarul limbii române a Academiei Române» credem că trebuie să se facă în cursul acestui an.

Secu B. Primele încercări știm că sunt grele. Versurile ce ne-ați trimis sunt nepublicabile, poate veți avea mai mult noroc și talent la inspirațiile viitoare... La toată întâmplarea nu imitați pe alți. Strofe ca:

Iar când mi-i pune 'n groapă
Să chemi pe popa nost
Psaltirea să-mi cetească
C'o știe pe de rost
Să-i spu'i apoi să-mi cânte
Și «hora mortului»
Căci altul să o cânte
Ca el măicuță-nu-i.

sunt împrumuturi, imitații cari nu se iartă nici unui începător.

Din editura lui W. Krafft în Sibiu:

Medalia de aur dela Exponiția științifică din București, 1903.

3 tomuri leg. luxos 80 coroane, broș. 70 coroane.

Din «Biblioteca Tribunei».

4. Pipăruș Pătru. Poveste de I. T. Mera. 16 fil.
5. Făcălă și Tândală. Anecdota de S. Moldovan. 6 fil.
8. Colăcărutul. Obiceiurile țeranilor români la nuntă, de B. Viciu. 32 fil.
9. Fiica a nouă mame. Poveste de S. Moldovan. 28 fil.
10. Povestea lui Ignat. Poveste de Silv. Moldovan. 6 fil.
12. Îndărătnicul. Poveste de Silvestru Moldovan. 16 fil.
13. Blăstăm de mamă. Legenda poporală din jurul Născăudului De G. Coșbuc. 16 fil.
21. Prietenul meu Vântură-Țeară. Din novelele californiene ale lui Bret Harte. 16 fil.
23. Fata Craiului din Cetini de George Coșbuc. 8 fil.
30. Lumea proștilor. Poveste de Silv. Moldovan. 10 fil.
32. Zina-mpărăteasă și peana ei aleasă. Poveste din popor de «Mărgineanul». 24 fil.
36. Baba iadului. Poveste în versuri de I. Moța. 16 fil.
44. Rusalin păcurarul. Poveste de Trimbițoiu. 44 fil.
48. Poezii populare «Cântece bătrânești». Din culegerile lui I. Pop Reteganul. 20 fil.
49. Balade populare de Petru Crina Damaschin. 60 fil.
50. Judecata. Despre bărbatul care a știut limbi multe. Două povești de G. Todica. 12 fil.
51. Petrea pătitul. Cercilă. Două povești de Rito. 16 fil.
52. Moșul-de-flori. Poveste culeasă de Rito. 12 fil.
53. Alipot. Poveste din popor. Culeasă de Rito. 16 fil.
54. Sămbăta morților. Dramă din popor în 5 acte. 60 fil.
57. Cine sapă groapa altuia, însuși cade în ea. Piesă teatrală în 3 acte pentru ajunul Crăciunului, compusă de Maria Drăgan. 32 fil.
59. Și ne iartă nouă păcatele noastre, precum și noi iertăm greșirile noastre. Piesă teatrală în 3 acte, compusă pentru ajunul Crăciunului de Maria Drăgan. 32. fil.
61. An-împărat și fetele lui. Alegorie poporală de Silvestru Moldovan. 26 fil.
62. Anecdote și Povești de Silvestru Moldovan. 16 fil.
63. Povești de Silvestru Moldovan. 16 fil.

IOSIF JIKELI

SIBIIU, strada Ciznădiei 47.

Magazin special de obiecte de sticlă, porcelan și metal, unelte pentru casă și bucătărie, rame pentru icoane, lămpi electrice și de petrol, en gros și en detail.

Pentru biserici:

Candelabre argintate și suflătoare cu argint, sau cu aur veritabil, apoi **Candele**; sfeșnice argintate, pentru luminări.

Căldăruși pentru apă sfințită. **Anaforări, cădelnițe.** Prețurile cele mai moderate.

Chivot pentru păstrarea cuminecăturii. **Discuri** pentru bani etc. argintate, nichelate sau de aramă. **Potir, stea, copic (cuțit), lingurițe, disc** pentru agneți, argintate sau aurite. Comandele se efectuează imediat. (3-3)

In prăvălia dlui

(8)

A. MORAWETZ

Sibiu, Str. Ciznădiei Nr. 14.

să pot cumpăra cu prețuri reduse, cele mai elegante, moderne și solide obiecte de lux; oroloage, juvaeruri, și argintărie de casă.

Costume bărbătești de tot felul, Reverenți perfect croite și Uniforme militare

se pot comandă cu toată încrederea la firma bine cunoscută

Petrașcu

Sibiu, Str. Ciznădiei Nr. 34.

Materialul este cel mai bun, prețuri cât se poate de moderate și executarea comenzilor urgente se efectuează în cel mai scurt timp.

Tuturor Românilor buni, doritori de a încuraja industria românească, le recomandăm călduros, să lucreze la aceasta firmă solidă. (4)

On. noștri abonați sunt rugați a trimite, cu orice cerere sau reclamație cum și pe couponul mandatorilor, numărul fășiei pe care este imprimată adresa.
Administrația.

Harta Compusă a Ungariei

de

Dr. Fr. Schuller,

aprobată de Înalt. Minister al Instrucțiunii publice și de Ven. Consistor arhiepiscopial ort. rom., recomandată pentru a se introduce în școli ca mijloc ușor și plăcut de a învăța Geografia Ungariei; este totodată și un joc plăcut pentru copii în familie. **Ediția de lux, Cor. 5.50, ediția școlară Cor. 3.**

Prospecte, deslușiri, precum și blocuri pentru desemnarea Hartei, oferă gratuit și franco

Francisc Neuzil,
Compactor, Sibiu.

(4)

În atelierul lui să mai pregătesc en gros: Blocuri de desen »Globus« și Blocuri de desen »Donath«.

Cheia profesorului Donath pentru deslegarea proporțiilor de suprafață a diferitelor obiecte plane; Herbariul profesorului Gáspár precum și Mape spre păstrarea documentelor.

Primul atelier de uniforme din Ardeal

Fondat în anul 1872.

Medalii de argint

și de aur.

A. ZACH

posesor

I. Vilhelm Zach, Sibiu, Str. Ciznădiei 57.

Furnisor al mai multor institute militare.

Mare deposit de stoffe din țară și străinătate, pentru haine civile și militare. Specialist în costume de călărie; pantaloni englezești fason »breches«. Asortiment bogat de armatură și requisite de scrimă și duel. Pregătește tot felul de uniforme pentru toate armele din orice țară precum și haine civile. Croială modernă și perfect potrivită după jurnalele cele mai nouă.

Prețuri fixe, serviciu prompt, condițiile de plată, după invoială. (3)

În editura noastră au apărut și se pot comanda dela administrația noastră:

T. Brediceanu: **Muzica „Seratei etnografice“**,
Caetul I Cor. 3. — Lei 4. —
» II » 3. — » 4. — } împreună Cor. 10. —, Lei 12. —
» III » 5. — » 6. —

		cor.	bani
Ioan Agârbiceanu:	Dela Țara	1.50	și 10 porto
Ion Bârsanul:	Primele Versuri	— 60	„ 10 „
Zaharie Bârsan:	Ramuri	2. —	„ 10 „
Ioan Ciocârlan:	Trainul Nostru	1.50	„ 10 „
Alex. Ciura:	Icoane	1.20	„ 10 „
El. Farago (Fatma):	Versuri	1.50	„ 10 „
Oct. Goga:	Poezii	2. —	„ 10 „
	Ed. pe hârtie olandeză	3. —	„ 20 „
A. O. Maior:	Biblioteca Copiilor, Vol. I.		
	Cu o poveste inedită de		
	Carmen Sylva. 21 ilustrații	1. —	„ 20 „
	Biblioteca Copiilor vol. II.	1. —	„ 20 „
G. Murnu:	Hiada, 12 cânturi traduse		
	în hexametre, cu ilustr.	4. —	„ 20 „
Ioan Slavici:	Mara (roman)	2.50	„ 20 „
Maxim Gorkii:	Nuvele	1. —	„ 10 „
	Ilustrate românești (heliografii) 12 bucăți	1.60	„ 10 „
	Numărul iubilar Carol	1. —	„ 10 „

Din edituri străine:

Minerva Cosma: **Album de broderii și țesături românești** . 16. — „ 72 „

Cărțile se pot comanda sau dela administrația noastră sau dela librăriile: În România: București: Librăria națională, Socecu et comp., L. Alcalay, C. Sfetea; în provincie: Iași, Ploiești, Craiova: Socecu et comp.; Caracal: Librăria cooperativă; Brăila: Dumitru Ionescu, I. Văsluanu; Galați: Negoescu et Manișiu; Bârlad: N. Petroff; Botoșani: Librăria cooperativă.

În Austro-Ungaria: Suceava: Școala română; Blaj: Librăria arhiepiscopială; Brașov: A. Mureșianu, I. Ciurecu; Sibiu: W. Krafft, Librăria arhiepiscopială; Oravița: I. Țierean; Caransebeș: Librăria diecezană; Năsăud: M. Onișor.

Administrația și redacția: Sibiu (Nagyszeben).